

ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ

Навчально-науковий денної освіти

Форма навчання денна

(денна, заочна, заочно-дистанційна)

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту

Завідувач кафедри

Г. П. Склад

(підпис, ініціали та прізвище)

« ____ » _____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

***на тему: «Перспективи післявоєнного розвитку спортивного туризму у
Житомирській області»***

***зі спеціальності 242 «Туризм»
освітня програма «Туризм» ступеня бакалавра***

Виконавець роботи Герман Аліна Володимирівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Науковий керівник к.е.н., доц. Карпенко Юрій Вікторович

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Полтава – 2023

ЗМІСТ

Стор.

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ	5
1.1 Поняття і сутність спортивного туризму.....	5
1.2 Види спортивного туризму та їх особливості.....	14
1.3 Організація спортивно-оздоровчих походів	21
РОЗДІЛ 2. СТАН ТА НАПРЯМИ ПІСЛЯВОЄННОГО РОЗВИТКУ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ У ЖИТОМИРСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	38
2.1 Оцінка туристичної діяльності у Житомирській області.....	38
2.2 Аналіз спортивних рекреаційно-туристських ресурсів Житомирської області.....	50
2.3 Розробка спортивного туру по Житомирській області	59
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70

ВСТУП

Спортивний туризм є невід'ємною складовою загальнодержавної системи фізичної культури та спорту і спрямований на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини шляхом її залучення до участі у спортивних походах різної складності та змаганнях з техніки спортивного туризму. Розвиваючись на межі спорту і активного дозвілля в природному середовищі, спортивний туризм сприяє розвитку внутрішнього туризму та інших видів діяльності вітчизняної туристичної галузі шляхом пропаганди відносно дешевого і, одночасно, ефективного відпочинку, що в умовах невисоких матеріальних доходів значної частини населення країни надає йому соціально-пріоритетного значення для відповідних державних, громадських та комерційних організацій [40].

Спортивний туризм в Україні є національним видом спорту, що має багаторічні традиції. Він містить у собі не тільки спортивну складову, але й особливу духовну сферу, і спосіб життя самих аматорів мандрівок. Актуальність та доцільність наукового пошуку в даному напрямі зумовлені соціальною значущістю та актуальністю проблеми формування і культивування здорового способу життя населення, забезпеченням його фізичного, здоров'я особливо в умовах повоєнного відновлення України.

Теоретико-методологічні аспекти спортивно-оздоровчого туризму, історію його розвитку в Україні, окремі питання управління галуззю вивчали такі науковці: Абрамов В. В., Богатов А. О., Булашев А. Я., Волкова І. І., Грабовський Ю. А., Дехтяр В. Д., Колотуха О. В., Тимошенко Л. О., Філіпов З. І., Фокін С. П. та інші.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні заходів, щодо дослідження перспектив післявоєнного розвитку туризму у Житомирській області.

Досягнення та реалізація поставленої у роботі мети потребує вирішення таких завдань:

- визначити поняття і сутність спортивного туризму;
- охарактеризувати види спортивного туризму та їх особливості;
- дослідити особливості організації спортивно-оздоровчих походів;
- здійснити оцінку туристичної діяльності у Житомирській області
- провести аналіз спортивних рекреаційно-туристських ресурсів Житомирської області;
- розробити спортивний тур по Житомирській області.

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи є процеси розвитку спортивного туризму в регіоні.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та практичні аспекти дослідження післявоєнного розвитку спортивного туризму у Житомирській області.

У роботі використано такі наукові методи дослідження системного та критичного аналізу, табличний, порівняння та узагальнення.

Інформаційну базу кваліфікаційної роботи склали нормативно-правові документи та акти, інформація Державної служби статистики України, наукові статті, монографії, а також матеріали мережі Інтернет.

Результати дослідження доповідались на кафедральному круглому столі студентів та аспірантів «Туризм і молодь – 2023» (м. Полтава, 15 березня 2023 р.), який проводився у Вищому навчальному закладі Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі».

Практичне значення кваліфікаційної роботи полягає у науковому обґрунтуванні сучасного стану та перспектив розвитку спортивного туризму в регіонах України.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ

1.1 Поняття й сутність спортивного туризму

Спорт – це явище культурного життя, у якому людина прагне розширити межі своїх можливостей, де вирує величезний світ емоцій, породжуваних успіхами й невдачами. Тут яскраво виявляється прагнення до перемоги, що потребує мобілізації фізичних, психічних і моральних якостей людини, що є проявом її спортивного характеру. Можна говорити про такі функції спорту: соціальну, що визначається його діючим стимулюючим впливом на поширення фізичної культури серед різних верств населення; змагально-еталонну, суть якої полягає в уніфікованому порівнянні певних людських можливостей, орієнтованих на перемогу або досягнення високого в особистому плані спортивного результату у процесі змагань; евристично-дослідницьку – пов’язану з пізнанням людиною своїх можливостей поряд із пошуком ефективних способів їх досягнення; оздоровчо-рекреативну, що проявляється в позитивному впливі спорту на стан і функціональні можливості організму людини; емоційно-видовищну функцію, яка розкривається в тому, що в більшості видів спорту відображаються естетичні й духовні якості людини, чим спорт і наближається до мистецтва; функцію громадської інтеграції та соціалізації особистості, бо спорт є одним із потужних факторів залучення людей до активного громадського життя; економічну функцію – кошти, вкладені в розвиток спорту, його матеріально-технічну базу, сторицею окупаються через підвищення рівня здоров'я населення, загальної працездатності та продовження життя кожної людини.

Спорт поділяється на спорт вищих досягнень і масовий спорт (або базовий). Масовий спорт спрямований на підвищення та збереження загальної

фізичної підготовленості населення. Спорт вищих досягнень – напрямок, що передбачає подальшу спеціалізацію та індивідуалізацію навчально-тренувального процесу спортсменів з масового (резервного) спорту для їх підготовки до участі у спортивних змаганнях місцевого, загальнонаціонального та міжнародного рівнів з певного виду спорту. Інколи дуже важко відділити масовий спорт від професійного. Але існує думка, що професійний рівень починається на рівні майстра спорту. Його можна досягти беручи участь у чемпіонатах країни. Відповідно до класифікації видів спорту можна виділити й спортивний туризм. У спортивному туризмі для професійних спортсменів і глядачів набувають значущості умови, у яких проводяться змагання, умови проживання, бо загальнонаціональні й міжнародні змагання можуть тривати декілька тижнів. У той самий час масовий спорт не потребує значних туристичних ресурсів – змагання в основному проводяться на рівні області, і тривалість їх не перевищує 2-3 днів. Тому такі змагання не потребують великого спортивного комплексу, а учасники й глядачі не потребують особливих умов проживання [52].

Вид спорту «Спортивний туризм» був включений в Єдину спортивну класифікацію в 1949 р., має певні розрядні вимоги для отримання спортивних звань і розрядів. У 1970 р. вперше були проведені змагання на кращий туристський похід.

У 1949 р. включений в Єдину всесоюзну спортивну класифікацію (ЄВСК), визнаний видом спорту. У 1963 р. створена Центральна рада з туризму ВЦРПС: розпочато створення туристичних секцій, клубів туристів при колективах фізкультури і спортивних клубах, а при регіональних радах по туризму – туристичних клубів. У 1965 р. розпочато присвоєння розрядів і звань аж до звання Майстер спорту за вчинення спортивних походів 5 категорії складності. У 1970 р. вперше організовані змагання на кращий туристський похід.

З 1976 р. по всій країні організовуються федерації спортивного туризму,

які об'єднують представників різних видів туризму, найбільш кваліфікованих туристів. У 1994 р. розпочато присудження звання Майстер спорту міжнародного класу за походи 6 категорії складності.

В цілому позитивна дія спортивно-оздоровчого туризму як самостійного і соціально-орієнтованого виду діяльності і способу життя значного прошарку суспільства пояснюється тим, що він являється:

- формою «народної дипломатії», яка заснована на реальному знайомстві з життям, історією, культурою, звичаями народів;
- ефективним засобом духовного і фізичного розвитку особистості, виховання дбайливого відношення до природи, взаєморозуміння і взаємоповаги між народами і націями;
- найбільш демократичним видом відпочинку, який характеризується специфічною формою народної творчості, вільним вибором форми власної активності усіх соціально-демографічних груп населення, починаючи з дітей дошкільного віку і закінчуючи пенсіонерами [61].

Статус «спортивний турист» охоплює не тільки тих осіб, які займаються спортом у змагальних чи професійних формах. Прийнято виділяти наступні категорії туристів, пов'язаних зі спортом:

- 1) усі туристи, які вибирають місце своєї поїздки, виходячи з того, чи можуть вони займатися певним видом спорту;
- 2) практикуючі на професійному чи аматорському рівні (наприклад, гірськолижні клуби, парусні клуби, аматорські спортивні асоціації для кожного виду спорту), які подорожують для участі у змаганнях, тренуваннях, етапах змагань, турнірах тощо;
- 3) вузькопрофільні фахівці, які не переміщуються з професійних чи ділових причин (наприклад, медичний персонал, фізіотерапевти, тренери, дієтологи);
- 4) керівництво, персонал та працівники як професійних, так і аматорських спортивних клубів;

5) судді та члени журі, які перевіряють, оцінюють систематичне проведення заходів; журналісти, теле- та радіопрацівники, блогери, які подорожують з метою коментувати та висвітлювати спортивні змагання;

6) вболівальники – «спортсмени», які подорожують, щоб спостерігати за спортивними подіями (наприклад, організовані фан-клуби або окремі любителі спорту);

7) туристи, які подорожують, щоб навчитися конкретному виду спорту, про який вони мріяли [69].

Активний спортивний туризм – включає в себе подорож з метою участі в спортивних заходах. Це можуть бути тренування чи змагання з найрізноманітніших видів спорту. Лижний спорт, рафтинг, теніс, риболовля, сноубординг і серфінг – тільки кілька прикладів активного спортивного туризму. У деяких джерелах існує поділ цього виду спортивного туризму на «професіоналів» – тих, хто подорожує, щоб взяти участь у спортивних змаганнях, і «любителів» – тих, хто займається даним видом спорту і сприймає таку подорож як форму дозвілля [23]. Активний спортивний туризм – це подорож з метою безпосередньої участі туристів у спортивних заходах (змаганнях), а туристична складова займає другорядну роль, як додаткова послуга [38].

Подієвий (пасивний) спортивний туризм – це пасивна участь туристів у спортивних змаганнях в якості вболівальників чи спостерігачів. Головною метою подорожі є перегляд організованого спортивного заходу. Предметом такої подорожі є подія, тобто «туристичним магнітом» виступає сам захід «event», а форма участі у заході – це вже другорядне питання. Пізнавальний спортивний туризм, метою якого є відвідування екскурсій до спортивних музеїв, стадіонів, тематичних закладів розміщення та харчування тощо [38].

Ностальгічний спортивний туризм – включає в себе поїздки у визначні місця, де колись проходили спортивні заходи. Наприклад, це відвідування таких спортивних споруд, як Зал слави баскетбольного коледжу жінок в

Ноксвілла (Теннессі) і Зал слави бейсболу в Куперстауні (Нью-Йорк). Крім того, до цієї категорії відносять спортивні музеї, такі як музей NASCAR в Шарлотті (Північна Кароліна) і відомі спортивні об'єкти, такі як Lambeau Field в Грін-Бей (штат Вісконсін), а також місця проведення Олімпіад і чемпіонатів світу. До прикладу, понад 50 тис. туристів щороку приїжджають в Нью-Йорк для того, щоб відвідати Madison Square Garden, який є домашньою ареною баскетбольної команди New-York Nicks, Національний зал слави бейсболу та музей в Нью-Йорку (США), Міжнародний хокейний зал слави і музей в Торонто (Канада). Японським залом слави бейсболу та музеєм захоплюються понад більше 300 тис. відвідувачів щорічно. Як бачимо, місця, в яких відбулися великі спортивні заходи, стають сторичними і продовжують приваблювати туристів після завершення подій [23].

Оздоровчо-спортивний туризм є видом діяльності, що завдяки подорожам та походам з різних видів туризму спрямована на збереження здоров'я дітей та юнацтва. Як діяльність, яка спрямована на збереження здоров'я, оздоровчо-спортивний туризм вирішує проблеми здорового способу життя. Основні його елементи – це плідна праця, раціональний режим праці й відпочинку, позбавлення шкідливих звичок, оптимальний руховий режим, особиста гігієна, загартування, раціональне харчування [29].

Оздоровчо-спортивний туризм як шлях збереження здоров'я дітей полягає в туристичних подорожах чи походах саме шляхом подолання невеликої відстані, території, покладаючись на власні вольові та фізичні зусилля. Саме активна форма пересування на чистій в екологічному плані території з гарними краєвидами дає великий ефект збереження здоров'я. Рухаючись у оптимальному ритмі, через деякий час юнацтво починає відчувати ейфорію, яку можна назвати «м'язовим щастям». Крім того, якщо такий рух супроводжується єднанням із природою, відбувається на фоні чудових ландшафтів, ефект збереження здоров'я значно посилюється. Молодь відпочивають не лише тілом, а й душею, що значно впливає на збереження

здоров'я кожної дитини [33].

Оздоровчо-спортивний туризм передбачає також довготривалі походи. Сутність подолання таких маршрутів полягає в активному способі пересування, без використання транспортних засобів, покладаючись лише на власні сили, реалізуючи вміння й навички подолання перешкод пішки, на лижах, велосипедах, на плотах і човнах. Долаючи перешкоди, юнацтво залишається фізично активним протягом усього походу, виконує сукупність фізичних та технічних дій, що впливає на підняття рівня рухової активності, фізичної підготовленості як засіб збереження здоров'я. Оздоровчо-спортивний туризм під час туристичних подорожей допомагає в зміцненні здоров'я молоді за допомогою виховних, освітніх та оздоровчих функцій [29].

Спортивний туризм посідає особливе місце в загальній системі туристської діяльності, має соціальну спрямованість, створює позитивний суспільний ефект з точки зору його масової доступності та оздоровлення нації. Він є ваговою складовою соціально орієнтованого туризму, оскільки йому притаманні такі ознаки: самодостатність, організаційна цілісність, комплекс усталених норм та правил регулювання туристсько-спортивної діяльності, наявність власної інфраструктури, автономність, кадровий потенціал [27].

Єрکو А. В. вважає, що під спортивно-оздоровчим туризмом варто розуміти фізичну активність людини із відновленням фізичного та психічного здоров'я у природному середовищі, визначною рисою якого є пересування місцевістю з подоланням природних перешкод із зануренням в історію й культуру території, якою здійснюється подорож. Таким чином такий вид туризму дозволяє комплексно реалізувати такі функції: спортивній, пізнавальній, рекреаційній, життєвій [21].

Помітною є різниця між поняттями спортивного та спортивно-оздоровчого туризму, на чому наголошує Фокін С. П. спортивний туризм – це специфічний вид туристсько-спортивної діяльності, яка спрямована на випробовування фізичних, психічних, духовних сил людини, удосконалення

туристської майстерності та виконання нормативних спортивних розрядів. Спортивно-оздоровчий туризм спрямований на оздоровлення, а не на спортивні досягнення учасників [59].

На схемі представлено найбільш суттєві відмінності між спортивно-оздоровчим та спортивним туризмом [34].

Рис. 1.1.1 Відмінності між спортивно-оздоровчим та спортивним туризмом [34]

Спортивний туризм передбачає, що учасники прагнуть подолати природні перешкоди з найкращим результатом та вдосконалити попередні досягнення. Такі туристи удосконалюють власні знання, уміння, навички за рахунок своєї фізичної підготовки.

Сучасний спортивний туризм розвивається у двох напрямках:

1) маршрутний туризм, який полягає у проходженні туристсько-спортивних маршрутів;

2) змагання.

В історії розвитку спортивного туризму в Україні ці два напрямки завжди були нероздільними [53].

Сьогодні туристсько-спортивні походи і змагання в Україні можуть бути організовані за такими видами туризму: пішохідного, лижного, гірського, водного, велосипедного, автомобільного, мотоциклетного, спелеологічного, вітрильного, також їх комбінації. Екстремальні види спортивного туризму – подорожі на конях, повітряних кулях, дельтапланах, парaplанах, під водою – не можуть бути реалізовані, оскільки не можна створити повністю безпечні умови таких подорожей.

Метою спортивного туристичного маршруту є здійснення туристами-спортсменами походів розробленими маршрутами різної складності. Учасники долають маршрут з природними перешкодами, використовуючи різні засоби пересування, автономне життєзабезпечення учасників в різних кліматично-географічних і погодних умовах. Це дозволяє підвищити туристсько-спортивну майстерність.

Змагання походять у вигляді туристсько-прикладного багатоборства. Учасники повинні подолати відносно короткі дистанції на місцевості з природними і штучними перешкодами із застосуванням спортсменами різноманітної туристської техніки і тактики. Мета спортивних туристів – перемога над суперниками, вдосконалення техніки і тактики туризму, зростання спортивної майстерності та спортивної кваліфікації [27].

До соціальних та економічних показників спортивного туризму та його характерних і специфічних рис можна віднести те, що:

- спортивний туризм – унікальний засіб спілкування між людьми який ґрунтується на безпосередньому знайомстві з життям, історією, культурою та звичаями тих регіонів, де проходять маршрути походів, що є проявом самодіяльної народної дипломатії;
- спортивний туризм – найбільш демократичний вид відпочинку,

якому характерні специфічні форми народної творчості, вільний вибір форми особистої активності на самостійно розробленому маршруті;

- спортивний туризм – це здоровий спосіб життя, найбільш доступний для реального втілення у повсякденне для усіх вікових і соціальних груп населення;

- спортивний туризм – це комплексне явище, яке розвиває людину у духовній сфері (розвиток високих людських якостей, необхідних людині в екстремальних умовах), має пізнавальні аспекти, у т. ч., виховання екологічної культури, сприяє самоствердженню особистості (подолання складних перешкод, спортивні досягнення тощо), підсилює оздоровчий ефект (фізичні навантаження у поєднанні з благотворним впливом навколишнього природного середовища);

- спортивний туризм – це ефективна форма вирішення військово-прикладних проблем, одночасно з вихованням національної свідомості та патріотизму і вирішенням завдань фізичного і морально-вольового виховання, даний вид туризму відкриває сприятливі умови для створення та розвитку багатьох якостей, необхідних майбутнім захисникам Вітчизни;

- спортивний туризм – це джерело створення кваліфікованих кадрів, інтелектуального продукту у сфері розробки теорії і практики туризму, створення нових маршрутів (у т.ч. і комерційних), сучасного спорядження тощо [40].

Отже, основними завданнями спортивного туризму є: гармонійний фізичний розвиток людини; зміцнення здоров'я та попередження захворювань; забезпечення повноцінного відпочинку людей різного віку та професій; підтримання високої працездатності; досягнення активного творчого довголіття.

У наступному підрозділі нами буде досліджено види спортивного туризму та їх особливості.

1.2 Види спортивного туризму та їх особливості

Спортивний туризм офіційно визнаний вид спорту, який, на відміну від самодіяльного туризму, чітко регламентується нормативними документами і складається з двох видів змагань, за які присвоюються спортивні розряди і звання «Майстер спорту України»: змагання з туристських спортивних походів; змагання з техніки спортивного туризму.

В Україні спортивний туризм офіційно представляє Федерація спортивного туризму України (ФСТУ), якій Державний комітетом України з питань, фізичної культури і спорту у 2002 р. надано статус національної спортивної федерації. Цей статус дає виключне право ФСТУ на організацію та проведення офіційних національних і міжнародних змагань на території України, представляти спортивний туризм у відповідних міжнародних організаціях та змаганнях, надає певні повноваження щодо розвитку спортивного туризму, згідно з укладеним двостороннім договором з державним центральним органом виконавчої влади з питань фізичної культури і спорту.

Спортивний туризм розподіляється на види (підвиди) за засобами, способами та середовищем пересування на: пішохідний, гірський, лижний, автомобільний, велосипедний, вітрильний, водний, мотоциклетний, спелеологічний. На теперішній період саме з цих видів а також у комбінованому їх поєднанні, у відповідності до Єдиної спортивної класифікації України (ЄСКУ), присвоюються спортивні розряди і звання зі спортивного туризму, але у подальшому цей перелік може збільшитися.

Пішохідний туризм [56] – участь у походах, маршрути яких проходять по рівнині або в передгір'ях, невисоких горах (орієнтовно до 3000 м), практично в будь-яких районах. Спосіб пересування – пішки. Оптимальний час – літо початок осені. Характерні перепони – болота, лісові чагарники, річки, тощо. Проходження піших ділянок характерне практично для всіх видів туризму.

Пішохідний туризм – один із найпопулярніших видів туризму. Це зрозуміло, адже турист – пішохідник практично не залежить від засобів пересування. Весь похід проходить на власних ногах, взувши туристичні черевики. Починати потрібно із походів по рідному краю, по районах з рівнинним характером рельєфу, включаючи в маршрути ділянки перехрещеної місцевості. Такі подорожі можливо проводити у будь-якій області нашої держави, вони дають навички в орієнтуванні на місцевості, відпрацьовують техніку руху з рюкзаком.

Щоб туристична подорож пройшла вдало, потрібно поступово ускладнювати маршрути. Поступовість переходу від простого до складнішого – один із основних принципів засвоєння основ туризму. Новачок, що потрапив відразу у складніший похід, не запам'ятає нічого, крім важкого рюкзака та черевиків попереднього товариша.

Гірський туризм – вид спортивного туризму, що полягає в пересуванні групи людей за допомогою мускульної сили по певному маршруту, прокладеному в гірській місцевості. Хоча в гірському туризмі використовуються елементи скелелазіння при проходженні маршруту, не слід порівнювати його з альпінізмом. Головна відмінність полягає в тому, що метою альпініста є підйом на вершину певної категорії складності, а метою гірського туриста – проходження маршруту певної категорії складності, який включає декілька перевалів та/або вершин. Складність маршруту визначається в основному складністю (категорійністю) перевалів, що в нього входять.

Лижний туризм (гірськолижний туризм) – різновид туризму на лижних засобах пересування.

Лижний туризм різноманітний: це і одноденні прогулянки по готових лижнях, і недільні переходи по засніжених цілинних лісах, це і багатоденні автономні походи, складні експедиції в горах або в Антарктиді чи Арктиці, скі-тури (позатрасове катання) на гірських схилах без підйомників і гірськолижних курортів, сноубординг, сендбординг, гелі-скіінг.

Лижі – древній винахід людини, призначений для подолання снігових просторів. У старих туристських довідниках можна знайти детальний опис сибірських голиць, індіанських лиж гуронського типу, лиж – пікерель, чукотських – воронячих лапок тощо. Проте всі ці традиційні снігоступи є скоріше екзотикою, сучасні лижі за асортиментом поділяються на бігові, прогулянкові, туристські, слаломні, стрибкові, мисливські (раніше їх називали – лісові). За матеріалом на: дерев'яні, пластикові, дерев'яно-пластикові, з металевою окантовкою. Є п'ять основних типів пересування на лижах, що призначені для різних цілей:

- 1) race skis – перегони на лижах;
- 2) race carving skis – перегони на карвінгових лижах;
- 3) freeride skis – фрірайд лижі;
- 4) amateur skis – аматорські лижі;
- 5) special purpose skis – спеціальні види лиж.

У тих регіонах світу, де взимку є стійкий сніговий покрив, можливо проведення лижних походів різних категорій складності. Найбільш цікаві траси лижних маршрутів прокладені по хребтах гір. У таких походах туристи мають змогу набути досвід прокладання лижні по глибокому снігу, подолання природних перешкод у лісі, орієнтування, розпалювання вогнища та приготування їжі при мінусових температурах, що дозволить їм здійснити лижні походи у гірських районах.

Різновидом лижного туризму сьогодні став гелі-скіінг, коли лижники стрибають з вертольоту, який піднімає сміливців на вершину високої гори, з висоти вони оцінюють складність траси й заздалегідь можуть продумати маршрут спуску.

Ще одним лижним різновидом туризму є сендбординг, різновид лижних перегонів для тих, хто не може дочекатися початку зимового сезону, і використовує для цього пісчані дюни. Останнім часом він завоював велику популярність серед сноубордистів. Випробувати себе у цьому виді спорту

можна на місцевому пляжі, а до справжніх піщаних дюн доведеться вирушити у віддаленіші місця, наприклад у Марокко чи Алжир.

Водний туризм (морський туризм, річковий туризм, озерний туризм) – один з різновидів туризму, в основі якого подолання маршруту водною поверхнею.

Розрізняють декілька підвидів водного туризму: сплав по річках, рафтинг, вітрильний туризм, каякінг, каньйонінг (подолання каньйонів без допомоги плаваючих засобів), віндсерфінг, вейкбординг.

Серед багатьох засобів сплаву для водного туризму варто відзначити найпоширеніші:

- водні лижі, водна дошка;
- каяк, каное (одно-, двомісний засіб сплаву);
- катамаран, педальний (пляжний) катамаран (від 2 до 6 чоловік);
- бублик (від 2 до 4 осіб);
- байдарка (двомісне судно);
- рафт (від 2 до 10 осіб);
- пліт (від 4 і більше осіб);
- надувні плоти і човни (від 1 і більше осіб).

Катамарани – двокорпусні судна; корпуси судна з'єднуються зверху рамою: сплавні катамарани, використовують для сплаву по річках. Вітрильні катамарани використовуються для здійснення подорожей під вітрилом (у тому числі морського і океанського класу).

Байдарки та каяки – малогабаритні легкі безпалубні судна, що приводяться в рух, головним чином, мускульною силою людини. Каяк ділиться на безліч різновидів, головні з яких: родейний, водоспадний, для грального сплаву.

Плоти бувають різноманітних конструкцій, розраховані на рух головним чином з потоком води, з маленькою швидкістю. Різновиди плотів: дерев'яні плоти (з колод), рамкові – з надувними елементами, честер – різновид плота,

що відрізняється способом веслування і посадки веслярів: веслярі сидять обличчям одне до одного на гондолах, розташованих поперек ходу судна, надувні плоти (рафт).

Спортивний велотуризм – це неолімпійський вид спорту та один з видів спортивного туризму. У велосипедному туризмі засобом пересування є велосипед. Велосипедний туризм входить до Федерації спортивного туризму України. Основною ідеєю спортивного велосипедного туризму є проходження спортивних велосипедних походів. Спортивні велосипедні походи класифікуються за категоріями складності (I-VI). Спортсмени велотуристи проходять велосипедні походи починаючи від походів низької категорії складності (I) до походів високої категорії складності (VI). Основна ціль спортивного велосипедного туризму – підвищення туристичної майстерності, удосконалення техніки і тактики проходження маршрутів, освоєння нових видів туристичного спорядження, отримання спортивних звань (включно до Майстра Спорту України). Велосипедний туризм також є одним з видів активного відпочинку.

Походи у спортивному велосипедному туризмі розділяються на шість категорій складності (к.с.): перша – I к.с. (найпростіший рівень), друга – II к.с., третя – III к.с., четверта – IV к.с., п'ята – V к.с. та шоста – VI к.с. (найскладніший рівень). Для визначення складності та категорії походу оцінюють тривалість ходових днів, протяжність у кілометрах, наявність ґрунтових/гірських доріг, набір висоти. У велосипедних походах VI к.с. враховують також локальні перешкоди – переправи через річки або категорійні перевали [7].

Автомобілотуризм (мототуризм, туризм на власному автомобілі, караванінг-туризм, автобусний туризм, автосафарі-туризм) – подорожі туристів до країн або місцевостей, що відмінні від їхнього постійного місця проживання в яких основним засобом пересування виступає приватний, транспорт від фірми або орендований автомобілотранспорт.

Перші подорожі на особистому автотранспорті стали відбуватися в міру розвитку автомобільної промисловості на початку XX ст., але найбільшу популярність цей вид туризму набув у післявоєнний час. У цей період автомобільні компанії стали активно випускати нові моделі особистого транспорту, а країни – будувати протяжні автостради. Найбільш динамічно розвивався автотуризм в США, де в середині XX ст. у зв'язку зі стрімким зростанням добробуту громадян і налагодженим автомобілебудуванням подорожі на особистому транспорті набули масового характеру.

Сьогодні послуги з туристичних поїздок на машині надають спеціалізовані агентства. Вони займаються підбором готелів та хостелів, бронюванням поромів і оформленням віз. Найпривабливішим цей вид подорожей став саме з тієї причини, що туристи мають можливість планувати свою поїздку самостійно і без сторонньої допомоги, не підлаштовуючись під розклади поїздів і літаків.

Караванінг-туризм – різновид автомобільного туризму з проживанням в автофургонах або автопричепях. Історія «пересувних будинків» сягає Стародавньому Єгипту. Проте сучасними родоначальниками цих гібридів жител і транспортних засобів вважаються американські фургони переселенців на Дикий Захід. США досі є найрозвиненішою країною – комфортабельного автотуризму і законодавцем мод з караванінгу. Караванінг є одним з найпопулярніших видів автомобільного туризму для жителів Європи, особливо в Німеччині, Великобританії та Франції, де добре розвинена система кемпінгів. Туристи, що подорожують у такий спосіб, традиційно відзначають своє свято 24-го вересня, в день караванщика.

Автосафарі-туризм – один з різновидів туризму, який має на меті відвідання важкодоступних та незаселених районів країн світу. Розвинений у пустельних та саванних районах Земної кулі.

Сафарі поділяються на такі:

- короткострокове сафарі за кермом – вид екскурсії, тривалістю від 1

до 2 днів;

- короткострокове пасажирське – подорож у відкритих джипах з водієм;
- довгострокове – найбільш екстремальний вид сафарі, де за кермом закритого або відкритого джипу можна подолати до 3000 км у тиждень;
- мисливське сафарі – це справжнє полювання на антилоп, слона, лева, леопарда, крокодилів і здійснюється тільки за спеціальною ліцензією і тільки там, де це дозволено;
- мото-сафарі – сафарі на квадроциклах;
- дайв-сафарі – сафарі на спеціальних автомобілях.

Вітрильний спорт – види спорту, в яких спортсмени змагаються, використовуючи переважно човни та судна, спеціальні сани для снігу, а також колісні човни, що рухаються по твердій поверхні та приводяться в рух за допомогою вітрил.

Спелеотуризм – різновид спортивного туризму, сенс полягає в подорожах по природних підземних порожнинах (печерах) і подоланням в них різних перешкод (сифони, колодязі) з використанням різного спеціального спорядження (акваланги, карабіни, вірьовки, крюки, індивідуальні страхувальні системи тощо).

Відкриття нових спелеотуристських маршрутів зв'язане з дослідженням печер – спелеологією.

Особливості спелеотуризму: Складність маршрутів, обумовлена великою різноманітністю рельєфу печер (колодязі, завали, вузькі щілини, підземні річки тощо). Особливі вимоги пред'являються до етики спелеотуристів, їх поведінки в печерах, відношенню до природи під землею. Це пов'язано з крайньою крихкістю об'єкту їх інтересу – печери, її екосистеми, різного роду натічних утворень, мінеральних і крижаних кристалів [7].

Для пересування в печерах використовується як альпіністське спорядження так і спеціальне спелеологічне. До спелеологічного спорядження

можна віднести засоби освітлення, каски, спорядження для спецробіт в печерах (топознімальні засоби, засоби фотографування і тому подібне [7].

Отже, дослідження поняття «спортивного туризму», обґрунтованого різними вченими, дає змогу окреслити деякі риси, що характеризують явище спортивного туризму, яку охоплює подорожі, пов'язані з різними видами спорту; виражається у формі спортивних заходів; включає активну чи пасивну участь; виступає у ролі одного з провідних напрямів розвитку національної економіки.

У наступному підрозділі нами буде досліджено особливості організації спортивно-оздоровчих походів.

1.3 Організація спортивно-оздоровчих походів

Будь-який туристський похід починається задовго до виходу групи на маршрут і завершується не після закінчення активної частини походу, а тоді, коли будуть вирішені питання, пов'язані з підбиттям його підсумків та оформленням усіх документів. Ця багатогранна і трудомістка робота містить чотири послідовні етапи:

- 1) організація;
- 2) підготовка;
- 3) проведення;
- 4) підбиття підсумків.

Етап організації походу, починаючи із задуму, визначення мети й завдань, планування й вирішення різноманітних організаційних питань, завершується переїздом у пункт початку маршруту, а іноді й дещо пізніше – після організації закидувальних операцій, якщо такі виконувалися не активним способом, а за допомогою транспорту.

Етап підготовки проходить із деяким часовим інтервалом відносно етапу

організації. Фактично повна підготовка до походу закінчується тоді, коли завершується робота зі здійснення закидань (самостійно, активним способом), розвідок, акліматизації учасників [54].

На етапі проведення походу туристська група виконує різноманітну роботу, яка виходить за межі простого проходження маршруту: ведення похідного щоденника, опис складних ділянок маршруту і фотографування, корегування картографічного матеріалу, виконання завдань науково-виробничих, громадських організацій і установ тощо. Усе це є матеріалом для підготовки звіту про похід – головної і найбільш трудомісткої частини етапу підбиття підсумків походу.

Та обставина, що організація та підготовка здійснюється не послідовно, а практично паралельно одна одній, ускладнює не тільки їх розгляд, але і практичну реалізацію. Таким чином, організація, підготовка, проведення й підбиття підсумків туристського походу (спортивного, спортивно-оздоровчого, навчального або туристичної експедиції) – це комплекс паралельних і послідовних заходів, що забезпечують досягнення поставленої мети і вирішення основних завдань при максимальному оздоровчому ефекті й повній безпеці учасників.

Організаційний етап підготовчого періоду передбачає визначення мети й головних завдань основного (похідного) періоду, комплектацію групи, вибір району та підготовку документів – кошториси витрат і накази (ухвали) про похід. Цей етап збігається в часі з перехідним періодом і лише в найбільш складних випадках частково накладається безпосередньо на підготовчий період. У будь-якому разі доцільно завершити роботу з комплектування групи (команди) на цьому етапі, щоб забезпечити якісну підготовку учасників походу в підготовчому періоді.

Важливим інструментом управління підготовкою туриста є поетапні контрольні перевірки фізичної, технічної і теоретичної готовності учасників майбутнього походу на основі контрольного тестування, результатів змагань і

медичного контролю. Спеціальні корективи вносяться до підготовки туриста лише в результаті періодичного й поетапного отримання інформації про стан тренуваності, а також у міру зберігання й опрацювання інформації про район майбутнього походу, особливості біокліматичних умов з урахуванням характеристики природних перешкод на планованому маршруті. Ці корективи стосуються не лише власне тренувального процесу, але також і поетапного плану добору, виготовлення та випробовування різних видів спорядження й раціонів харчування.

Даючи загальну характеристику організації спортивно-оздоровчих походів, необхідно приділити увагу класифікації маршрутів.

Класифікація маршрутів туристських походів полягає в їхньому поділі за видами туризму, категоріями і ступенями складності та використовується для виконання туристами-спортсменами розрядних норм і вимог зі спортивного туризму.

Класифікація поширюється на маршрути походів, що здійснюються за видами туризму, визначеними Правилами змагань туристських спортивних походів: з пішохідного, лижного, гірського, Правила організації та проведення туристських спортивних походів водного, велосипедного, мотоциклетного, автомобільного, спелеологічного та вітрильного видів туризму. За порядком зростання протяжності, тривалості та технічної складності маршрутів вони поділяються на I, II, III, IV, V та VI категорій складності (далі – к.с.).

Маршрути походів, що мають складність, тривалість або протяжність, меншу за установлену Правилами для походів I к. с., належать до некатегорійних (серед них походи 1, 2, 3 ступенів складності).

Класифікація походів за ступенями складності використовується для виконання юнацьких спортивних розрядів у дитячо-юнацькому туризмі. Ураховуючи специфіку дитячо-юнацького туризму, класифікація маршрутів за ступенями складності для автомобільного, мотоциклетного та вітрильного видів спортивного туризму не проводиться.

Категорія складності будь-якого туристського спортивного походу визначається шляхом порівняння його маршруту з класифікованими маршрутами, розробленими для цього регіону, переліками класифікованих локальних перешкод (перевалів, печер тощо) [54].

Технічна складність, різноманітність і характер перешкод у поході згаданої категорії складності повинні бути не нижчі, ніж для класифікованих маршрутів тієї самої категорії складності в цьому районі. Якщо в районі проведення походу відсутні відповідні класифіковані маршрути, то при визначенні категорії складності запланованого або вже здійсненого походу слід користуватися «Методикою визначення категорій складності туристських спортивних маршрутів». Зазначеною методикою слід користуватися і при перевірці категорій складності раніше класифікованих туристських спортивних маршрутів.

При зарахуванні того чи іншого маршруту до певної категорії (ступеня) складності за основу беруть три показники: тривалість, протяжність і технічна складність.

Тривалість походу – це мінімальний час у днях, необхідний для проходження маршруту підготовленою групою.

Протяжність походу – це найменша допустима довжина залікового маршруту визначеної категорії складності. Протяжність маршруту по місцевості з дуже пересіченим рельєфом вимірюється за картами масштабу 1:100000. Отриманий результат множать на коефіцієнт 1,2.

Основна частина маршруту повинна бути лінійною або кільцевою (одне кільце) з протяжністю не менше ніж 75 % від встановленої для цієї категорії (ступеня) складності і містити найбільш складні перешкоди маршруту (для гірських походів – не менше ніж два найбільш складні перевали).

Радіальним виходом у поході вважається невелика ділянка маршруту, яку проходять з поверненням до початкової точки. Відстань і природні перешкоди, пройдені в кільцевих радіальних виходах (із поверненням іншим

шляхом), зараховують повністю, а пройдені в лінійних радіальних виходах (із поверненням тим самим шляхом) зараховують в одному напрямі.

Технічну складність маршруту визначають за характером, кількістю й різноманітністю перешкод. Характер перешкод залежить від рівня кваліфікації та технічної майстерності учасників, які необхідні для гарантованого безпечного подолання певної перешкоди. Маршрутам кожної категорії складності відповідає свій рівень складності типових для них перешкод. Маршрути більш високих категорій складності містять складніші в подоланні перешкоди, ніж маршрути попередньої категорії складності. При оцінюванні маршрутів, передусім, ураховують такі перешкоди, які дають туристам технічний досвід, необхідний для гарантування безпеки в подальших походах [54].

Далі розглянемо особливості основних видів спортивно-оздоровчих походів.

Підготовка до гірського походу. При виборі одягу турист повинен зважати на те, що у горах погода часто різко змінюється. Обов'язково потрібно взяти штормову куртку та брюки, пошиті з міцної тканини або спеціальні комбінезони; брезентові рукавиці, які одягаються на шерстяні; гірські черевики. Окуляри з темними нейтральними фільтрами беруть для захисту очей від засліплюючого гірського сонця, а маски з марлі – для захисту шкіри обличчя від сонячних променів при довготривалому русі по сніжнольодових ділянках.

У всі походи беруть капронові мотузки довжиною 30, 40 або 60 м, діаметром 10-12 мм, по одній мотузці на 3-4 людини.

Вибір шляху та режим руху. При виборі шляху підйому на гірських маршрутах потрібно пам'ятати, що вибір шляху маршруту визначається наявністю стежок, що проклали туристи або місцеві жителі. Ці тропи є економічними в плані фізичних навантажень і безпечними.

Для вибору найкращого шляху при відсутності стежок необхідно, як

правило, організовувати попередню розвідку.

Безпечнішим є вибір шляху через перевал по схилу південної експозиції або по місцевості з рідкою рослинністю. При проходженні маршруту по лісисто-трав'янистих схилах потрібно мати альпеншток для самостраховки, а при русі по великому осипу перш ніж наступити на черговий уламок, потрібно переконатися в його стійкості.

Розпорядок дня гірської подорожі звичайно зміщується на 1-4 години порівняно з розпорядком пішохідного. Це пов'язано, передусім, з тим, що вночі за рахунок морозів рухоме каміння закріплюється і, поки сонце не відіграло його, рух більш безпечний. Другий фактор – під дією сонячних променів танення снігу та льоду спричиняє підвищення рівня води в гірських річках, що ускладнює їх подолання.

Режим руху на затяжних підйомах змінюється за рахунок більш частіших зупинок на відпочинок: через кожні 20-25 хвилин підйому повинен відбуватися 10-хвилинний привал. На крутих ділянках 1-2 хвилинні зупинки, не знімаючи рюкзака, роблять через 10-15 хвилин підйому. Темп руху у горах у багатьох випадках залежить від конкретного рельєфу та схилів: на підйомі він, як правило, уповільнений, а на спусках по нескладному шляху – прискорений.

Порядок руху – суворо у колоні по одному. При пересуванні по крутих камнепадних схилах та осипах не можна припускати, щоб одні туристи знаходились під іншими: це загрожує скиданням каміння зверху.

Найпростіші в проходженні по скельних схилах – кулуари, але вони небезпечні можливими каменепадками. Варто уникати спусків по особливо крутих і довгих кулуарах. Забороняється робити спуск під час і після снігопаду та дощу. Спуск зі скельного схилу іноді значно складніший ніж підйом, тому що схил цілком не проглядається, тому перш ніж почати спуск, потрібно організувати надійну страховку. Перший, хто спускається, повинен перевірити міцність виступів і нерівності для зачепів рук і опори ніг, після чого

спускається вся група. При спуску безпечніше робити плавні рухи, тримаючись ближче до скелі. З пологих скель допускається спуск спиною, із крутих – обличчям до схилу. На складних спусках і підйомах, де є небезпека зриву, необхідно навішувати страховочні вертикальні та горизонтальні перила з основної мотузки.

Страховка і допомога – одне з найважливіших правил гірських туристів. Ці два види туризму мають більше спільного, ніж відмінного. Це і спосіб пересування – пішки, і спільні технічні прийоми подолання складного рельєфу, водних перешкод тощо. Відмінність же – перш за все в тому, що пішохідні походи здійснюються у всіх районах, а гірські – тільки у високогірних. Однак ця головна відмінність справджується лише для походів I-III категорій складності, оскільки пішохідні маршрути вищих категорій складності часто здійснюються, крім лісових і пустельних місцевостей, і в гірські райони, хоча якісні відмінності (такі, як, наприклад, технічна складність подолання перевалів) зберігаються.

Так, гірський маршрут I категорії складності повинен включати щонайменше два перевали I-A категорії альпіністської складності, що потребує певних навичок техніки руху і страховки.

До найпростіших перешкод, характерних для пішохідних походів у рівнинних районах, можуть бути віднесені схили пагорбів, ярів, балок, ділянки густого лісу, незакріплених пісків, болота, струмки, річки. В невисоких і середньої висоти гірських районах до цих перешкод додаються ділянки перевалів із схилами середньої крутизни – порослі травою, осипні, засніжені. Складні в цих районах і водні перешкоди – як правило, неширокі, але швидкі струмки і річки. Відповідно складнішими будуть і технічні прийоми влаштування переправ. Під час походів у високогірних районах до перелічених перешкод додаються круті схили, дрібні, середні і великі осипи каміння, моренні утворення, скельні відслонення, фірнові схили, льодовики, стрімкі і холодні гірські річки тощо. Для подолання цих перешкод необхідне

засвоєння ряду технічних прийомів, навичок транспортування потерпілих, використання самостраховки і зовнішньої страховки. До них слід віднести:

- рух крутими схилами з відпрацюванням раціональної техніки ходьби (правильна постановка ніг, опора на альпеншток);
- долаття невисоких перешкод – великого каміння, повалених стовбурів дерев;
- просування через лісові хащі, завали, буреломи;
- рух порослими травою, осипними, засніженими крутими схилами (підйом, траверс, спуск);
- просування болотами за допомогою жердини, гатями при взаємній страховці;
- організація переправи через водні перешкоди – через брід при самостраховці і зовнішній страховці, шляхом наведення переправ (кладка, поруччя, навісна переправа);
- оволодіння прийомами зав'язування необхідного набору вузлів і обв'язок;
- засвоєння прийомів руху засніженими і зледенілими схилами із самостраховкою і самозатриманням;
- оволодіння технікою спуску і підйому по вертикалі при зовнішній страховці;
- рух у зв'язках по 2-3 особи при взаємній страховці;
- організація транспортування потерпілих на імпровізованих ношах, страхувальник поясах;
- володіння елементами техніки рятувальних робіт у гірських умовах.

На відміну від пішохідного туризму, де стандартний набір особистого і групового спорядження коригується в залежності від району, через який пролягає маршрут, у гірському туризмі обов'язковим є спеціальне альпіністське спорядження (основні і допоміжні мотузки, карабіни, затискувачі і захвати, альпіністські пояси і системи, льодоруби, скельні і

льодові гаки, скельні молотки тощо). В особистому спорядженні гірського туриста неодмінно мають бути черевики типу «вібрам», пластмасова каска (шолом), темні окуляри. При приготуванні їжі на безлісних ділянках добре зарекомендували себе туристські примуси. Замість них можливе використання газових пальників. Замість відкритих відер на значній висоті доцільно користуватись автоклавами, їх використання дає значну економію палива і часу. До добору продуктів слід підходити дуже відповідально: адже в горах, як правило, доводиться розраховувати тільки на власні продовольчі запаси. До харчового раціону обов'язково повинні входити продукти, що містять вітаміни (С і В1), вуглеводи (глюкоза, цукор, шоколад), а також гострі приправи, спеції. Дуже важливим під час походу є дотримання водносольового режиму. В умовах значних фізичних навантажень, підвищеної сонячної радіації і розрідженого повітря людина втрачає велику кількість рідини (до 5 л), яку необхідно поповнювати. Найкраще робити це вранці, в обід і увечері, вживаючи чай, розведені фруктові екстракти, томатний сік. У питну воду додають лимонну чи аскорбінову кислоту, фруктові соки, в порошках чи таблетках. Специфічною особливістю гірського туризму є те, що робочий день туриста починається о 4-5 годині ранку в умовах високогір'я і низьких температур. У ці години в горах найменша ймовірність сходу лавин, каменепадів та інших небезпечних природних процесів, у річках і струмках найменший рівень води, на сонячних схилах не так спекотно. Готуючись до подорожі, необхідно приділити увагу відпрацюванню колективних дій усієї групи. Гірський туризм найбільш колективний вид спортивного туризму. Безпека групи значною мірою залежить від злагоджених дій окремих учасників походу. Добре, якщо група під час підготовки до походу брала участь у змаганнях з техніки туризму чи пройшла спеціальний тренінг. Підготовка до змагань і участь у них дають можливість згуртувати колектив, відпрацювати елементи взаємодії, відшліфувати індивідуальну техніку кожного учасника [50].

Водний туризм (подорож) вимагає від учасників, перш за все, гарного знання свого судна, вміння управляти ним. Керівник повинен мати досвід керівництва водним туризмом того ж різновиду (пліт, катамаран або гребні судна).

Маршрут та графік руху. Треба не забувати, що не всяка річка придатна для водного туризму (подорожі): дрібні – буяють мілинами, камінням, заростями, завалами, низькими мостами, греблями, а на повноводних - моторні човни, річкові судна ускладнюють турпоходи по воді.

Для водних походів із добре підготовленими групами придатні річки з нахилом до 3-3,5 м на кілометр. Не рекомендується плавати по річках, нахил яких перевищує 1,5 м на кілометр, якщо в групі є новачки.

Коли річка вибрана, складають по карті її подовжній профіль. При плаванні проти течії можна легко йти на веслах при нахилі до 0,6 м на кілометр. При нахилі до 1-1,2 м рух можливий лише на плесах, а на перекатах та порогах роблять проводку, йдуть на мотузці або на жердинах. Треба пам'ятати, що небезпечні для плавання ті ріки, які не мають заплавних берегів, з крутими схилами.

Для байдарки-двійки потрібна глибина води не менше 20 см, для човнів – навіть менше, для плоту з вантажем – до 50 см, катамарану 30-35 см.

При розробці маршруту треба встановити якомога точніше ті перешкоди, які можуть зустрітись на річці, та нанести їх на карту. Перешкоди ускладнюють та затримують рух групи, це треба враховувати при розрахунку похідного часу. Дуже важливо при виборі маршруту з'ясувати шляхи під'їзду до води, відстань від станції залізниці (автобусної зупинки) до місця збору катамаранів, а по закінченні походу – відстань від річки до станції.

Весь маршрут по річці розбивають на добові переходи. Для цього потрібно, перш за все, встановити приблизну середню швидкість руху, яка складає на рівнинних та болотистих річках по течії від 3 до 6 км/год, проти течії – від 2 до 4-х км/год.

При складанні добових переходів, крім швидкості руху, необхідно враховувати складність окремих ділянок маршруту з тим, щоб кожна з них була майже тотожною. Днювання доцільно планувати при поході до найбільш складної ділянки шляху.

Підготовка водної подорожі відбувається так само, як і пішої, але потребує більше часу. Треба підготувати похідне спорядження, провести профілактичний ремонт суден. Навіть якщо водні походи здійснюються щорічно, все одно в групі виявляться новачки, тому підготовку починають із вивчення устрою байдарки чи катамаранів. Учасники походу повинні знати назву та призначення усіх частин судна, вміти правильно та швидко зібрати та розібрати його. Тільки після цього призначаються екіпажі на кожне судно. У склад екіпажу треба включати туриста, що вже раніше був у поході на байдарках чи катамаранах, та новачка. Якщо всі учасники йдуть у подорож вперше, капітаном судна призначається найсильніший турист. Капітан відповідає за судно, йому підпорядковуються інші члени екіпажу. Як правило, капітаном призначають туриста, який вже має досвід водної подорожі у якості заступника капітана. Особливо велика відповідальність лягає на капітанів 8-10 місних катамаранів, де саме від них залежить ефективність роботи усієї команди.

Ремонтний майстер групи, крім набору для пішого походу, повинен мати: набір цвяхів та шурупів різної величини, 2-3 викрутки, плоскогубці, ізоляційну стрічку, запасне весло, дюралеві кутки та планки з просвердленими отворами, напилек, шкурку, гумовий клей, тонку гуму для латок, соски, запасні насоси, запасні балони, ножиці та інші інструменти.

Спорядження та одяг туриста-водника можуть бути більш різноманітним, ніж у пішому поході. Водник може взяти надувний матрац, палатку для продуктів, ватну куртку, гумові чоботи замість туристичних черевиків, кеди або тапочки. Для греблі можуть знадобитись легкі або старі рукавички. Незамінна поліетиленова плівка, що захищає від вологи як самих

туристів, так і речі, нею закривається вся байдарка, вкутуються всі речі на катамарані, навіть якщо здається, що вони знаходяться далеко від води.

Продукти, попередньо упаковані в легкі поліетиленові пакети або матер'яні мішечки, доцільно поміщати у бортові мішки. У кормовий відсік краще укладати важчі вантажі, що не бояться води, а в носовий відсік – легші. Необхідно, щоб спущена на воду байдарка мала диферент (нахил) на корму, а обидва борти були завантажені однаково. На катамаранах всі предмети, які знаходяться на борту, необхідно герметизувати та прив'язати мотузкою. Особисті речі (рюкзаки) прив'язують до балонів, утворюючи місця для сидіння екіпажу. Аналогічно до байдарок в кормову частину поміщають важчі речі-залізні предмети, ємності з їжею, мішки, в'язки дров. В носовій частині, як правило, знаходяться, намети, запасні весла, спальні мішки. Речі на катамарані розміщують так, щоб навантаження правого і лівого балонів було однаковим [53].

Підготовленість учасників майбутнього лижного походу, їхні уподобання та інтереси, як правило є вирішальними у виборі району подорожі. Новачкам треба починати з мандрівок по околицях міста чи села, поступово збільшуючи довжину траси. Насамперед це дає змогу без істотних затрат часу на дорогу і коштів побачити мальовничу місцевість рідного краю, вдосконалити техніку ходьби на лижах, оволодіти способами подолання перешкод. І, звичайно, це добре фізичне тренування перед багатоденними походами. Готуючись до подорожі, туристи вивчають специфічні особливості району: наявність і стан снігового покриву, погодні умови, рельєф місцевості і можливість сходу лавин, тривалість світлового часу, наявність лісу в місцях нічлігів і привалів, можливість виходу до населених пунктів. Нехтування детальними відомостями про район подорожі може призвести до зриву походу, а в складних ситуаціях – до важких наслідків.

Правила організації самодіяльних туристичних походів і подорожей вимагають, щоб кожна група, яка здійснює самодіяльний похід будь-якої

категорії складності, обов'язково мала дозвіл організації, що проводить подорож, і висновок маршрутно-кваліфікаційної комісії про готовність до подорожі. Для походів вихідного дня таким дозволом є маршрутний лист встановленого зрізця. Його видає маршрутно-кваліфікаційна комісія, зареєструвавши і засвідчивши підписами організаторів походу і печаткою установи, яка проводить подорож. Групи, які подорожують по маршрутах від першої до п'ятої категорії складності включно, оформляють дозвіл у вигляді маршрутної книжки, що видається на основі заявочної книжки. Організатори походу першої – третьої категорії складності не пізніше ніж за місяць до початку подорожі, а походів четверної-п'ятої категорії складності – не пізніше ніж за півтора місяця подають до маршрутно-кваліфікаційної комісії заявочну книжку.

Заявочна книжка містить план подорожі, схеми маршруту і його запасні варіанти, перелік особистого і групового спорядження, раціон харчування і кошторис витрат, список учасників і розподіл обов'язків, перелік заходів на випадок непередбачених обставин і нещасних випадків, графік руху, контрольні строки, заходи безпеки при раптовому погіршенні погоди. Складаючи план подорожі, визначають її мету, зміст краєзнавчої та громадсько-корисної роботи, екскурсійні об'єкти, відомості про маршрут, графік руху тощо. До плану подорожі додається схема маршруту, на якій позначено місця нічлігів і днів, запасні варіанти. Окремо слід детально описати найбільш важкі відрізки траси і шляхи їх проходження.

Маршрут обирають з таким розрахунком, щоб до його вихідної і кінцевої точок вели зручні під'їзні шляхи – залізничні, автомобільні, повітряні. Практика свідчить, що найраціональнішим є варіант, у якому час, потрібний, щоб дістатися до вихідного й повернутися додому з кінцевого пунктів маршруту, а також відповідні затрати на транспорт не перевищують 20-30 відсотків часу і коштів на весь похід. Вибравши район подорожі, визначають вихідний і кінцевий пункти маршруту і найкоротші шляхи до них.

Траса повинна з'єднувати початковий і кінцевий пункти і проходити путівцями, стежками, долинами річок, через перевали, населені пункти, туристичні бази. У населених пунктах і базах поповнюють запас продовольства, влаштовують нічліг і днівки, ремонтують спорядження. На карті накреслюють маршрут, виявляють відрізки з природними перешкодами, визначають способи їх подолання, підраховують загальну довжину траси. При цьому треба взяти до уваги тривалість світлового часу в зимові дні, можливе погіршення погоди, непередбачені ускладнення (на такий випадок розробляють запасний варіант маршруту або його окремих ділянок), стан снігу, наявність палива. Від правильного вибору запасного варіанту в скрутній ситуації часто залежить безпека туристів. Тривалість походу та графік руху по днях теж визначають, користуючись картою, враховуючи можливий для даної групи темп руху, наявність природних перешкод, кількість і розташування екскурсійних об'єктів, фізичну підготовку учасників та вагу їхніх рюкзаків. Не слід забувати, що складність денного переходу залежить не лише від його відстані та ваги рюкзака, а значною мірою від рельєфу, стану снігу, сили і напрямку вітру та інших обставин [2].

Підготовка до велосипедної подорожі, як і до інших видів туризму, розпочинається з придбання необхідного спорядження, спеціальної спортивної форми, одягу, взуття та комплектування групи.

Організаторам цих подорожей слід постійно пам'ятати, що кожен велосипедист повинен досконало володіти технікою їзди, знати правила дорожнього руху та вміти розбиратись в обладнанні велосипеда та ремонтувати його.

При комплектуванні групи учасників походу, яка за своїм складом не повинна бути великою (8-10 осіб), слід звертати увагу на фізичну та технічну підготовку, які не повинні мати значних розбіжностей.

Для велопоходів краще користуватись легкодорожніми велосипедами, які легко можуть бути обладнані місткими багажниками та сумками, тому що

перевозити необхідні речі та їжу в рюкзаку на спині незручно.

Одяг. Їхати краще за все у велотрусах або шортах, футболці та м'якій панамі або бавовняній шапочці з великим пластиковим козирком.

В залежності від погодних умов, пори року, місця подорожі, дуже зручними є штормові костюми, вітрoneпродувні куртки.

Вело туристам – початківцям рекомендуються спеціальні велосипедні рукавички, у яких дві кінцеві фаланги пальців не закриваються. У холодні дні, при сильному вітрі потрібні теплий спортивний костюм та вітрoneпроникна куртка, від дощу добре мати плащ-накидку. Головний убір – обов'язково з козирком. Взуття на низькому каблучі, із підошвою з міцної малоеластичної шкіри, легке, зручне для педалі та придатне для пересування пішки. У подорож слід брати запасну пару взуття (напівкеди, кеди, тенісні туфлі), а також 2-3 пари бавовняних шкарпеток.

Маршрут та графік руху. При розробці маршруту слід враховувати, що його довжина та тривалість залежать від завдань, які визначені для конкретної подорожі, а також від стану доріг та рельєфу місцевості. Слід також передбачити, щоб маршрут подорожі проходив через цікаві екскурсійні об'єкти.

Визначаючи маршрут подорожі, треба також визначити місця зупинок на нічліг. Організація розташування біваку в основному відповідає пішохідній подорожі. Велосипеди розташовують поруч із наметом однією компактною групою, яка дає змогу в непогоду укрити їх плівкою та замкнути.

Складати графік руху доцільно після вивчення стану дорожньої мережі по картах та звітах попередніх груп, обов'язково враховувати фізичну та технічну підготовленість групи. При розробці графіку руху треба передбачати резервний час на вимушені зупинки для ремонту велосипедів або на погіршення погоди, а також передбачити запасні варіанти основного маршруту.

Попереду групи учасників велопоходу – ведучий, позаду – замикаючий,

добре підготовлені спортсмени. Інтервал руху в колоні 3-5 м, а на складних ділянках інтервал збільшують до 10 м, на складних спусках – ще більше. Керівник колони знаходиться в тому місці, де на даний момент він найбільш потрібен.

Ведучий колони має карту (схему) маршруту та графік руху. По завчасно встановлених сигналах між учасниками групи він повідомляє про необхідність уповільнення або прискорення руху, дотримання особливої обережності руху на окремих небезпечних ділянках дороги, зупинки. Якщо видимість обмежена через погодні умови або місцевість, то всі повторюють ці сигнали для тих, хто їде позаду.

Після кожних 45-50 хв їзди необхідно влаштувати привал, під час якого учасники походу роблять розминку, перевіряють справність велосипеда, спорядження, відпочивають (бажано лежачи).

У період велопоходу по рівній місцевості та подоланні перешкод на велосипеді з вантажем необхідна вища посадка, тому що вона менш стомлююча.

На ділянках дороги з інтенсивним рухом потрібно особливо суворо дотримуватись всіх правил безпеки, на крутих підйомах та спусках велосипед ведуть, тримаючи за руль, або за руль та сидло (багажник). Необхідно дотримуватись обережності на крутих поворотах, слизькій дорозі, глибоких вибоїнах на шляху. Шатуни краще тримати у горизонтальному положенні. Стопи ніг треба оберігати від зачіпання носком за предмети, що виступають над поверхнею. Велосипед переносять на плечі через яри, струмочки та перешкоди при переправі, через коріння дерев у лісі.

Швидкість руху у всіх випадках не повинна перевищувати 7-10 км/ год. За 7-8 годин (більше їхати на велосипеді не рекомендується) можна без зайвих зусиль подолати 40-50 км. Спочатку треба робити невеликі переходи, поступово збільшуючи їх до 4-5 дня подорожі, а в останні дні знову зменшуючи [50].

Отже, спортивні туристські походи – це групове або командне проходження туристичного спортивного маршруту певної протяжності з подоланням природних перешкод різної складності за нормативний час.

У наступному розділі роботи нами буде досліджено сучасний стан та перспективи післявоєнного розвитку спортивного туризму Житомирській області.

РОЗДІЛ 2. СТАН ТА НАПРЯМИ ПІСЛЯВОЄННОГО РОЗВИТКУ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ У ЖИТОМИРСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1 Оцінка туристичної діяльності у Житомирській області

Туристична діяльність як поняття може трактуватися з різних точок зору. Широкі верстви населення найчастіше розуміють її як заняття туризмом, відпочинком, екскурсії, дозвілля. В контексті господарських взаємовідносин туристичну діяльність визначають як виробничо-обслуговуючу діяльність з надання різноманітних туристичних послуг або діяльність з організації подорожей з туристичною метою. Більш широко туристична діяльність може визначатися як прояв соціальної політики держави, профспілок, підприємств з метою реалізації прав громадян на відпочинок, свободу пересування та інших.

Туристична галузь є однією із найбільш конкурентних, тому період відновлення галузі в Україні є гарною можливістю для виходу на ринок нових учасників та нових туристичних продуктів.

Найбільш відвідуваними туристичними об'єктами в місті Житомир є:

- Національний музей космонавтики ім. С.П. Корольова, вул. Дмитрівська, 2;
- Меморіальний будинок-музей С. П. Корольова, вул. Дмитрівська, 5;
- Водонапірна башта, вул. Пушкінська, 24;
- Будівля міського театру (Житомирська обласна філармонія ім. С. Ріхтера), вул. Пушкінська, 26;
- Вікаріат («Будинок для ксьондзів»), м-н Замковий, 1;
- Кафедральний костел Святої Софії, м-н Замковий, 2;
- Спасо-Преображенський собор, м-н Перемоги, 14;
- Свято-Михайлівський кафедральний собор, вул. Київська, 18;
- Житомирський обласний краєзнавчий музей, вул. Замкова, 1;

- Житомирський обласний літературний музей, вул. Київська, 45;
- Музей «Ремісничий двір», вул. Б. Хмельницького, 42;
- Особняк І.Н. Філіпова, вул. В. Бердичівська, 61/18;
- Селянський (земельний) банк, вул. Феценка-Чопівського, 7
- Оглядовий майданчик на Замковій горі, вул. Кафедральна, 3
- Пам'ятний знак на честь заснування Житомира, вул. Кафедральна;
- Будинок Волинського окружного суду, вул. бульвар Старий, 7
- Польське (Католицьке) кладовище, м-н Руднянський, 8
- Євангельське-лютеранське кладовище, м-н Руднянський, 8
- Вільське (військове кладовище), вул. Перемоги, 74;
- Парк ім. Ю.О. Гагаріна та підвісний пішохідний міст;
- Ботанічний сад Поліського національного університету, вул. Корольова, 39.

За даними туристичного порталу про Україну «UA.IGotoWorld.com» [63] у 2019 р. Житомирська область посіла 12 сходинку в рейтингу областей України, випередивши традиційно більш туристичні регіони (Волинська, Чернівецька, Чернігівська, Вінницька, Рівненська та ін.).

На рис. 2.1.1 наведено показники кількості колективних засобів розміщення у Житомирській області та кількість осіб, що перебували у таких засобах розміщення упродовж 2011-2020 рр.

Як свідчать дані рис. 2.1.1 у Житомирській області у 2020 р. нараховувалось 16 колективних засобів розміщення (засіб розміщення загальною кількістю місць 10 або більше), із загальною кількістю місць 1193 одиниць. Коефіцієнт використання місткості колективних засобів розміщування Житомирської області у 2020 р. склав 0,26 .

Для порівняння: в європейських країнах завантаження номерного фонду знаходиться на рівні 65-67% (коефіцієнт використання місткості колективних засобів розміщування – 0,65-0,67).

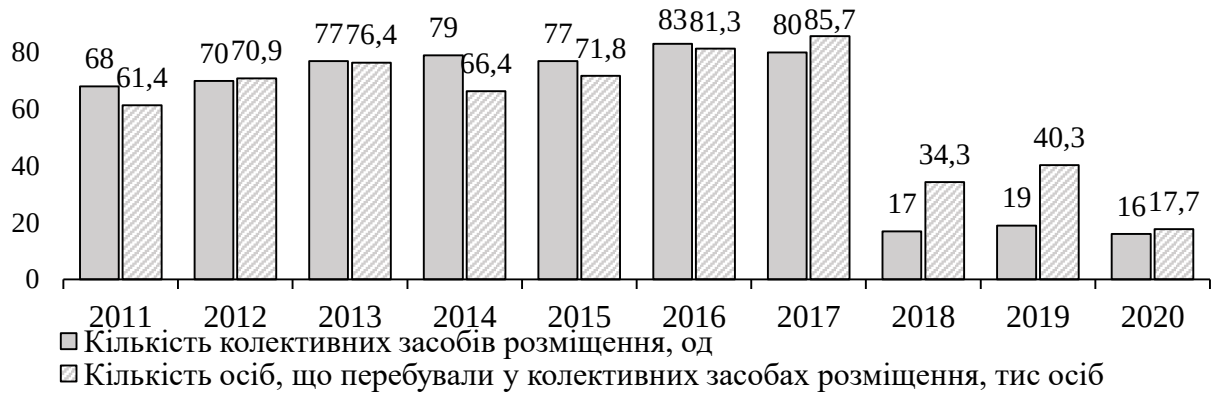

Рис. 2.1.1 Показники кількості колективних засобів розміщення у Житомирській області та кількість осіб, що перебували у таких засобах розміщення упродовж 2011-2020 рр. [13; 16]

Економічні моделі для засобів розміщення свідчать, що рівень їхнього завантаження у розмірі 25% є критичною межею, нижче якої знижується інвестиційний потенціал підприємств, знижуються інвестиції в модернізацію та погіршується якість обслуговування.

З 2018 р. статистичні дані про кількість колективних засобів розміщення та кількість осіб, що перебували у таких засобах розміщення формуються на підставі інформації лише юридичних осіб та відокремлених підрозділів юридичних осіб (інформація фізичних осіб-підприємців не враховується/відсутня).

За даними онлайн-системи бронювання житла «Booking.com» та інших відкритих джерел в Житомирі станом на листопад 2021 р. функціонувало 20 колективних засобів розміщення загальною місткістю 1110 осіб.

Враховуючи викладене вище та динаміку кількості осіб, що перебували в колективних засобах розміщення Житомирської області, упродовж 2011-2017 рр. (табл. 2.1.1), можна стверджувати, що фактична кількість осіб, що перебували в засобах розміщення Житомирської області (колективних та індивідуальних) за 2018-2019 рр. становила не менше 90,0 тис. осіб у рік.

Головним туристичним магнітом міста Житомира та Житомирської області є національний музей космонавтики ім. С. П. Корольова. Щороку

Таблиця 2.1.1

Колективні засоби розміщення, що знаходяться в місті Житомир [13; 16]

№ зп	Назва засобу розміщення	Адреса	Кількість номерів	Кількість ліжко-місць
1	Готель «Reikartz Житомир»	Замковий Майдан, 5/8	62	124
2	Готель «Алір»	вул. Л. Українки, 59	13	30
3	Готель «Гостинний двір»	пров. Шодуарівський, 4	8	20
4	Спа-готель «DODO»	проспект Незалежності, 13	25	60
5	Хостел «Sofia»	вул. Перемоги, 53	4	25
6	Готель «Петроградъ»	вул. Саєнка, 152А	34	75
7	Ресторанно-готельний комплекс «Шале»	м-н. Бердичівський, 10	10	20
8	Готель «Гайки»	вул. Новий Бульвар, 6	27	60
9	Готель «Україна»	вул. Київська, 3	45	120
10	Мотель «Дейв Експрес»	Київське шосе, 143А	7	20
11	Готель «Гермес»	майдан Визволення, 8А	62	110
12	Оздоровчий комплекс «Гайки»	вул. Південна, 16	40	120
15	Готельно-ресторанний комплекс «Relax»	вул. Чуднівська, 103В	25	60
16	Готель «Феміна»	вул. Покровська, 50	7	16
17	Готель «Буржуа»	проспект Миру, 49	4	9
18	Готель «Хвиля»	вул. Покровська, 130А	42	84
19	Міні-готель «Авіатик»	вул. Смоківська, Ангар 6	6	17
20	Готель «Ялинка»	пр. Миру, 50	49	140
ВСЬОГО			479	1110

музей відвідують (фізично та через виїзні виставки тощо) близько 150,0 тис. осіб (за період 2017-2019 рр. музей відвідали більше 454,0 тис. осіб). За інформацією комунального закладу «Національний музей космонавтики ім. С.П. Корольова» Житомирської обласної ради середньорічна кількість фізичних відвідувачів музею становить близько 50,0 тис. осіб, з яких 30 % – іноземці.

За даними Державного агентства розвитку туризму України, у 2019 р. середньодобові витрати одного внутрішнього туриста становили 30,0 євро, іноземця, в середньому – 86,4 євро .

Туристичні оператори та туристичні агенти міста Житомира

наголошують, що більшість турів до міста Житомира є одноденними. Тобто, якщо припустити, що 50 % фізичних відвідувачів національного музею космонавтики ім. С.П. Корольова були приїжджими і перебували у 2019 р. в Житомирі не більше 12 годин, то вони витратили в місті близько 1,0 млн євро (купили місцеві товари, послуги) – одноденні витрати 25,0 тис. туристів.

Розвиток туризму має прямий податковий вплив на збільшення доходів бюджету Житомирської міської територіальної громади, що відображається у розмірі сплаченого до місцевого бюджету туристичного збору (місцевий збір, який сплачується туристами при споживанні послуги з тимчасового проживання на відповідній адміністративній території).

У табл. 2.1.2 наведено показники сплати туристичного збору до бюджету Житомирської міської територіальної громади за 2017-2020 рр.

Таблиця 2.1.2

Показники сплати туристичного збору до бюджету Житомирської міської територіальної громади за 2017-2020 рр. [13; 16]

(тис. грн)

Стаття доходів	Роки:			
	2017	2018	2019	2020
Туристичний збір	272,1	328,63	1629,78	860,6

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що місцева туристична та суміжні галузі мають потенціал росту в частині зростання доходів не менше ніж у два-три рази, і це лише за рахунок втримання на одну-дві доби в місті та регіоні туристів, які і так приїжджають у місто Житомир, в тому числі з метою відвідання національного музею космонавтики ім. С.П. Корольова. У грошовому вимірі (за спрощеною оцінкою) це становить від 1,0 до 3,0 млн євро в рік (витрати 25,0 тис. туристів за одну-дві доби перебування в місті/регіоні). Для місцевого бюджету це означає зростання доходів у розмірі 1,6-3,2 млн грн в рік (лише за рахунок сплати туристичного збору).

Місто Житомир, як адміністративний та культурний центр

Житомирської області має потенціал розвитку і як центр туристичної дестинації Житомирської області.

Для цього місто Житомир та його передмістя має наступні ресурси:

- природні (рельєф, парки, водні об'єкти, радонові мінеральні води тощо);
- історико-культурні (в тому числі археологічні та історичні об'єкти, об'єкти монументального мистецтва, архітектури та містобудування);
- соціально-економічні (об'єкти тимчасового розміщення, заклади обслуговування, транспортна інфраструктура транспортом тощо).

Існуюча кількість засобів розміщення є достатньою, щоб забезпечити потребу в послугах тимчасового проживання для туристів при зростанні відповідного попиту у два-три рази (поточний рівень заповнюваності складає 27 %). Зростання попиту на тимчасове проживання в місті Житомирі на більше ніж, в три рази вимагатиме створення/відкриття додаткових засобів розміщення.

У 2020 р. в місті Житомир розпочалася реконструкція готелю «Житомир». Після реконструкції новий готель має поєднати в собі функції тризіркового готелю на 145 номерів у 4 категоріях (на 350 осіб), коворкінг з обладнанням для конференцій та дитячий центр.

У табл. 2.1.3 наведено показники кількості туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму у Житомирській області, 2000-2020 рр.

Як свідчать дані табл. 2.1.3 у Житомирській області у 2020 р. порівняно із 2019 р. загальна кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами у 2020 р. порівняно з 2019 р. зменшилася на 10,4 тис. осіб (48,1%) та на 6,8 тис. осіб (37,6 %) порівняно з 2018 р. У свою чергу змінилася структура туристів. Так, у 2020 р. частка внутрішніх туристів скоротилася на 1,7 тис. осіб (70,8 %) порівняно з 2019 р. та 2,7 тис. осіб (79,5 %) порівняно з 2018 р. Частка виїзних туристів у 2020 р. скоротилася на 8,7 тис. осіб (45,2 %)

порівняно з 2019 р. та на 4,1 тис. осіб (27,9 %) порівняно з 2018 р. відповідно.

Таблиця 2.1.3

Показники кількості туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму у Житомирській області, 2000-2020 рр.

[13; 16]

(осіб)

Роки	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, усього	У тому числі		
		в'їзні (іноземні) туристи	виїзні туристи	внутрішні туристи
2000	8044	640	464	6940
2001	8639	626	387	7626
2002	13260	1520	387	11353
2003	16006	1467	647	13892
2004	7206	958	535	5713
2005	9997	295	1280	8422
2006	11991	13	2734	9244
2007	12857	—	3774	9083
2008	15472	56	5702	9714
2009	14700	10	4483	10207
2010	15875	—	5474	10401
2011	10694	9	6079	4606
2012	12878	30	7242	5606
2013	9613	2	7290	2321
2014	6060	3	4693	1364
2015	6283	—	3771	2512
2016	8615	—	5101	3514
2017	9516	—	6954	2562
2018	17957	1	14597	3359
2019	21594	20	19203	2371
2020	11203	—	10513	690
Відхилення абсолютне 2020 р. до 2019 р. (±)	-10391	—	-8690	-1681
Відхилення відносне 2020 р. до 2019 р., %	-48,1	—	-45,2	-70,8
Відхилення абсолютне 2020 р. до 2018 р. (±)	-6754	—	-4084	-2669
Відхилення відносне 2020 р. до 2018 р., %	-37,6	—	-27,9	-79,5

За інформацією Головного управління статистики в Житомирській області кількість обслуговуваних місцевими туроператорами та турагентами упродовж 2011-2019 рр. внутрішніх туристів не перевищує 3,6 тис осіб. При цьому кількість осіб, що перебували в колективних засобах розміщення за цей самий період складала не менше 60,0 тис осіб в рік (рис. 2.1.2).

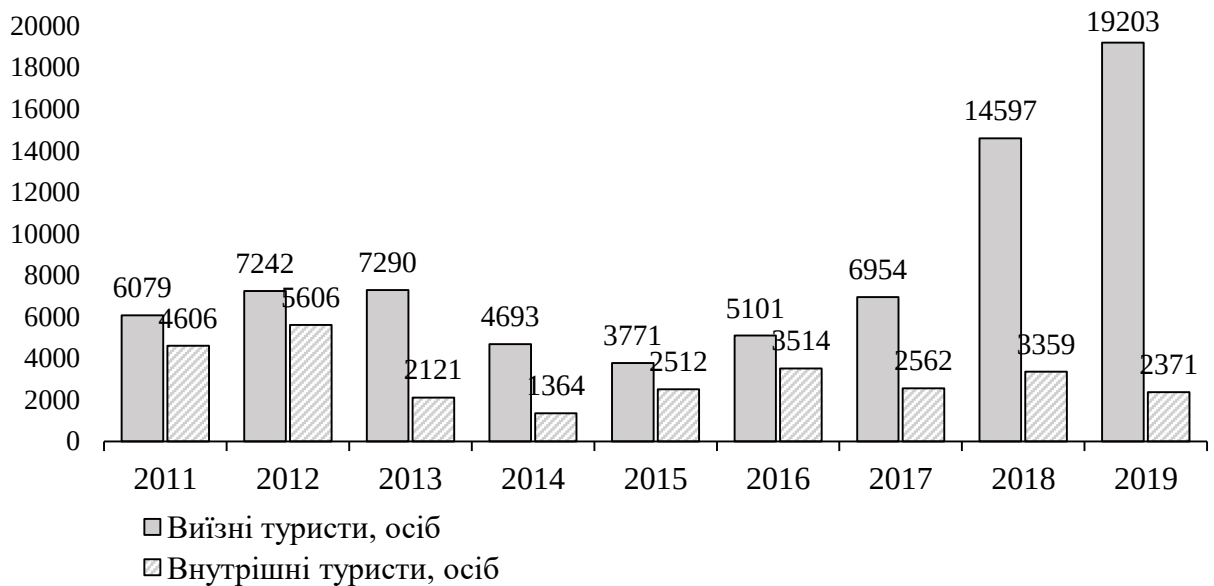

Рис. 2.1.2 Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами Житомирської області, за видами туризму (осіб) упродовж 2011-2019 рр. [13; 16]

Це означає, що місто Житомир та Житомирська область не мають сформованого конкурентного туристичного продукту на внутрішньому та зовнішньому туристичному ринках, оскільки більше 95% туристів, що прибувають до міста Житомир та Житомирської області є неорганізованими туристами.

У табл. 2.1.4 та 2.1.5 наведено показники розподілу туристів, обслугованих турагентами та турператорами, за метою поїздки та видами туризму в Україні та Житомирській області у 2018-2020 рр. (юридичні особи).

Як свідчать дані табл. 2.1.4 та 2.1.5 основною метою поїздки та видом туризму в Житомирській області є дозвілля, відпочинок та лікування.

Таблиця 2.1.4

Показники розподілу туристів, обслужованих турагентами та туроператорами, за метою поїздки та видами туризму в Україні та Житомирській області у 2018-2020 рр. (юридичні особи) [13; 16]

(осіб)

Показники	Обслуговано туристів, усього	У тому числі за метою поїздки					
		службова, ділова, навчання	дозвілля, відпочинок	лікування	спортивний туризм	спеціалізований туризм	інші
2018 р.							
Україна	3957623	211794	3671415	61303	3352	1821	7938
Житомирська	8940	–	8940	–	–	–	–
2019 р.							
Україна	5319952	267513	4963974	55998	3953	21332	7182
Житомирська	11253	–	11238	15	–	–	–
2020 р.							
Україна	1957410	59627	1871767	14603	1165	4557	5691
Житомирська	5052	–	5052	–	–	–	–

Місто Житомир є адміністративним центром Житомирської області, Житомирського району та Житомирської територіальної громади, до складу якої входить місто Житомир та село Вереси. Саме тому місто Житомир має відігравати консолідуючу роль для територіальних громад регіону з метою розвитку туристичної галузі регіону.

Житомирська територіальна громада має потенціал розвитку:

1) історико-культурного туризму: на території міста Житомир розташовано 188 пам'яток культурної спадщини, в тому числі: 93 пам'ятки архітектури та містобудування; 10 пам'яток монументального мистецтва, з яких 1 – національного значення; 56 пам'яток історії, з яких 1 – національного значення; 24 – археологічні; 4 – ландшафтні та 1 – садово-парков. мистецтва,

Таблиця 2.1.5

Показники розподілу туристів, обслугованих турагентами, за метою поїздки та видами туризму в Україні та Житомирській області у 2018-2020 рр. (фізичні особи підприємці) [13; 16]

(осіб)

Показники	Обслуговано туристів, усього	У тому числі за метою поїздки					
		службова, ділова, навчання	дозвілля, відпочинок	лікування	спортивний туризм	спеціалізований туризм	інші
2018 р.							
Україна	599824	5090	574762	19003	387	155	427
Житомирська	9017	–	8916	93	2	–	6
2019 р.							
Україна	812145	3658	797671	9931	293	197	395
Житомирська	10341	6	10304	31	–	–	–
2020 р.							
Україна	402868	1571	397504	3318	373	27	75
Житомирська	6151	1	6131	19	–	–	–

що знаходяться на державному обліку та занесені до державного реєстру нерухомих пам'яток культурної спадщини України.

У місті Житомир функціонують: національний музей космонавтики ім. С. П. Корольова, обласні краєзнавчий та літературний музеї, музей В. Короленка, музей пожежної охорони, музей «Ремісничий двір», які користуються популярністю у гостей міста.

Також у місті діють музеї при мистецьких навчальних закладах: Бориса Лятошинського (Заклад «Музична школа імені Б. М. Лятошинського») і Святослава Ріхтера (Заклад «Музична школа імені Святослава Ріхтера»), природничий музей та музей історії університету (при Житомирському державному університету ім. Івана Франка), музей історії сільськогосподарського інституту національного агроекологічного

університету (при Поліському національному університеті), музей історії медицини при обласній клінічній лікарні ім. О. Гербачевського.

Значний інтерес для екскурсантів і туристів представляють сакральні об'єкти, що знаходяться в місті Житомирі: кафедральний костел Св. Софії, Свято-Преображенський собор, Свято-Михайлівський кафедральний собор, Хрестовоздвиженський собор, Успенська церква, Покровська церква, лютеранська Кірха, костел Святого Іоанна з Дуклі, костел Св. Вацлава. Для місцевих мешканців, гостей міста і паломників цікавими та притягальними є об'єкти житомирського некрополя: католицьке, лютеранське, Вільське і Смолянське православні кладовища з діючими там Свято-Яковлівською і Свято-Миколаївською церквами, а також єврейський цвинтар, де поховані видатні люди Житомира, України;

2) медичного туризму: Житомирський обласний перинатальний центр є медичним закладом третинного рівня, добре відомий не лише в Україні, а й далеко за її межами. Сюди їдуть народжувати та переймати досвід з різних куточків країни. Житомирський обласний перинатальний центр є одним із флагманів серед подібних закладів України.

Якість медичних послуг, що надаються місцевими медичними багатопрофільними закладами державної і приватної власності (медичні центри «Актив-Мед», «Медібор», «Оксфорд Медікал» та ін.) є також надзвичайно високою, при цьому їх вартість є нижчою порівняно з вартістю аналогічних послуг в інших регіонах України. В місті та околицях працюють також реабілітаційні (в тому числі центр вертебрології і реабілітації) та санаторні центри (санаторій Дениші);

3) спортивно-рекреаційного туризму: місто Житомир через унікальне ландшафтне різноманіття (каскад водосховищ річки Тетерів та її скелясті покриті лісами береги) має передумови умови для розвитку активного та спортивного туризму (водних видів спорту, триатлону, альпінізму, орієнтування на місцевості тощо), для подальшого розвитку рекреаційного і

екотуризму в місті є об'єкти природно-заповідного фонду: ботанічний сад Поліського національного університету, КП «Парк», гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення «Радонові джерела» та геологічні пам'ятки місцевого значення скеля «Голова Чацького» і «Чотири брати»;

4) подієвого туризму: у Житомирі щорічно проводяться різні культурно-масові події, що мають позитивний вплив на розвиток місцевої туристичної дестинації: міжнародний фестиваль експериментальної електронної музики та сучасного мистецтва АТОМ, міжнародний фестиваль мистецтв «Пісенний спас», космічний фестиваль імені С. П. Корольова «Korolov Avia Fest», фестиваль з веслування на човнах «Поліський Дракон», арт-фестиваль «День житомирян», Всеукраїнський культурно-мистецький фестиваль «ZT – EXPO», міжнародна хореографічна асамблея ім. Наталії Скорульської, фестиваль «Великдень у місті», фестиваль вуличної музики «Street Music Fest», фестиваль класичної музики «Richter music FEST»;

5) промислового туризму: в місті є промислові об'єкти, на яких виробничі процеси, технології та продукція викликають підвищений інтерес для екскурсантів і туристів, а саме АТ «Житомирський маслозавод» (найбільший виробник морозива в Україні), кондитерська фабрика «Житомирські ласощі», завод «Кромберг енд Шуберт» (виробник запчастин для світових автомобільних брендів) [35].

Отже, туropolиторська та турагентська діяльність у Житомирській області розвинена слабо. Саме концентрація на розвитку внутрішнього туризму має стати першочерговим завданням для розвитку туризму в області. Ефективне впровадження турів по країні та області, а не тільки продаж турпакетів для відпочинку за кордоном, має стати домінуючим завданням туристичних фірм області. Саме такі тури будуть забезпечувати якісний та недорогий відпочинок, сприяти довгостроковому процвітання та розвитку місцевої громади і покращувати прибутковість середнього та малого бізнесу.

У наступному підрозділі нами буде проведено аналіз спортивних

рекреаційно-туристських ресурсів Житомирської області.

2.2 Аналіз спортивних рекреаційно-туристських ресурсів Житомирської області

Ресурси спортивного туризму природні, природно-технічні геосистеми, тіла, явища природи, що мають специфічні якості (важкопрохідність, наявність та характер перешкод, малозаселеність) і визначаються метою категорійних спортивних подорожей [3].

Спортивні рекреаційно-туристські ресурси вид ресурсів, які використовуються в туристсько-спортивній діяльності – локальні туристсько-спортивні об'єкти, задля подолання яких і здійснюється туристсько-спортивний похід. Сам характер перешкод визначається рівнем кваліфікації та технічної майстерності туристів, необхідним для подолання перешкоди з належною гарантією безпеки учасників. До технічної складності відносять трудність перешкод, що долаються (локальні та протяжні перешкоди), а також характеристика району подорожі, автономність групи на маршруті, новизна маршруту та ін.

Дані ресурси класифікуються, в першу чергу, за видами спортивного туризму, у яких вони задіюються. Пішохідний, лижний, гірський, велосипедний туризм використовують широкий спектр природних ресурсів. Перешкоди класифікуються за складністю їх подолання (категорією труднощі). Локальними перешкодами у пішохідному та лижному туризмі є переправа, каньйон, траверс, перевал, вершина; протяжними – рослинний покрив (від легкопрохідного лісу до стелюху), болота, осипи-морени, піски, снігові ділянки, льодові ділянки та ін. Водними перешкодами є пороги, шивери, перекати та притиски. У спелеологічному туризмі перешкодами виступають печери, стрімкі та крутопохилі ділянки печер (колодязі та уступи), вузькі проходи, снігові та водні перешкоди. Кожній категорії складності

маршруту відповідає певний набір локальних та протяжних перешкод за видом, кількістю та категорією труднощі. Отже, характер, кількість та різноманітність туристсько-спортивних об'єктів (перешкод) визначають технічну складність маршруту в кожному виді спортивного туризму. При цьому, фахова, в т. ч. географічна, оцінка перешкод має надзвичайно велике значення для безпеки спортивних туристських походів, які часто здійснюються на межі фізичних та технічних можливостей їх учасників. Спортивний туризм користується в основному тими ж ресурсами, що і спортивно-оздоровчий, але на відміну від останнього для нього особливо привабливі не сприятливі і комфортні сторони цих ресурсів, а близькі до екстремальних, що знаходяться на межі можливостей (для даної конкретної людини, групи туристів) або близькі до неї. Так, наприклад, в гірських подорожах привабливим є важкопрохідний рельєф, в той же час подорожі відбуваються в комфортний кліматичний період. У лижних подорожах і рельєф, і кліматичні умови за комфортністю істотно відрізняються від інших видів активної рекреації [26].

Житомирська область (обласний центр – м. Житомир) розташована в північно-західній частині України. Займає площу 29,83 тис. км², що становить 4,9 % території України і за цим показником посідає п'яте місце в країні. Протяжність області із заходу на схід сягає 170 км, а з півночі на південь 230 км. Область межує: на півночі – з Гомельською областю Республіки Білорусь, на заході – з Хмельницькою і Рівненською, на сході – з Київською і на півдні – з Вінницькою областями України.

Область розташована в межах двох ґрунтово-кліматичних зон – зони Полісся (північна частина області) і Лісостепу (південна частина області).

В структурі гідрографічної сітки області великих річок немає, середніх річок – вісім: Тетерів, Случ, Уж, Ірша, Уборть, Ствига, Ірпінь та Словечна, загальною довжиною в межах області – 999,6 км.

Житомирська область розташована в північно-західній частині України,

межує на півночі з Гомельською областю республіки Білорусь, на заході з Хмельницькою і Рівненською, на сході – з Київською, на півдні з Вінницькою областю.

Поверхневі водні ресурси в області формуються в основному із місцевого стоку у річковій мережі переважно на власній території, за рахунок атмосферних опадів, а також транзитного стоку, який надходить із суміжних областей.

Середня величина річкового стоку складає 3300 млн. куб. м, з них на території області формується 2800 млн. куб. м. В області нараховується 2822 річки загальною протяжністю 13,7 тис. км, із них 329 – довжиною більше 10 км, протяжністю 6692 км і 2493 довжиною менше 10 км, протяжністю 7062 км.

В структурі гідрографічної сітки великих річок немає, середніх річок вісім: Тетерів, Случ, Ірша, Уборть, Ствига, Словечна, Уж та Ірпінь. Водність рік області досить нерівномірна по сезонах року та кліматичних зонах. Так водність рік в північних районах в 1,5-2 рази вище ніж у південних, до 70 % стоку річок припадає на весняну повінь, або літні паводки і лише до 30% - на решту періоду року.

Водозабезпеченість в області в середній по водності рік становить 2,6 тис. м³/чол., в маловодний рік – 0,9 тис. м³/чол. В літню межень значна частина рік в південних районах області пересихає, що робить неможливим забір води без будівництва підпірних 15 споруд, ставків та водосховищ. В області нараховується 53 водосховища, загальною площею 7,51 тис. га та сумарним об'ємом 175,51 млн. м³.

Наявність водосховищ та ставків дозволяє певною мірою здійснювати сезонний перерозподіл стоку, створювати необхідні запаси води, забезпечувати потреби населення і галузей економіки у водних ресурсах. Річки Роставиця і її притоки, Ірпінь, Унава, Гуйва, Гнилоп'ять, Тетерів (вище м. Житомира) та р. Ірша мають значну зарегульованість стоку, тому на них уже

не доцільно будувати нові водойми. Разом з тим, відсутні водосховища достатньої ємності на річках Случ, Уборть, Словечна, Норинь, Уж та Тетерів (нижче м. Житомира).

В області побудовано 1827 ставків сумарним об'ємом 151,29 млн м³. Більшість ставків на Житомирщині побудовані на малих річках та струмках, внаслідок чого їх водний стік зарегульований на 30-60 %. Загальна кількість озер в області – 9 шт, площа дзеркала яких становить 515,9 га.

Земельний фонд Житомирської області станом на 1 січня 2021 р. становить 2982,7 тис. га, в тому числі землі:

- сільськогосподарських підприємств - 559,2 тис. га;
- громадян – 760,4 тис. га; – закладів, установ і організацій – 36,1 тис. га;
- промислових та інших підприємств – 14,1 тис. га;
- підприємств і організацій транспорту, зв'язку – 29,9 тис. га;
- частин, підприємств, організацій, установ, навчальних закладів оборони – 33,1 тис. га;
- організацій, підприємств і установ природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення – 20,4 тис. га;
- лісгосподарських підприємств – 1048,1 тис. га;
- водогосподарських підприємств – 10,9 тис. га;
- спільних підприємств, міжнародних об'єднань і організацій з участю українських, іноземних, юридичних та фізичних осіб – 0,1 тис. га;
- державної власності, які не надані у власність або користування (запасу, загального користування, резервного фонду) – 470,4 тис. га (рис. 2.2.1).

Житомирська область займає провідне місце в Україні за запасами лісових ресурсів. Загальний запас стовбурової деревини становить понад 200 млн. м³. На кожного жителя області припадає 0,7 га лісів, по Україні – 0,2 га. Основними постійними лісокористувачами є державні підприємства

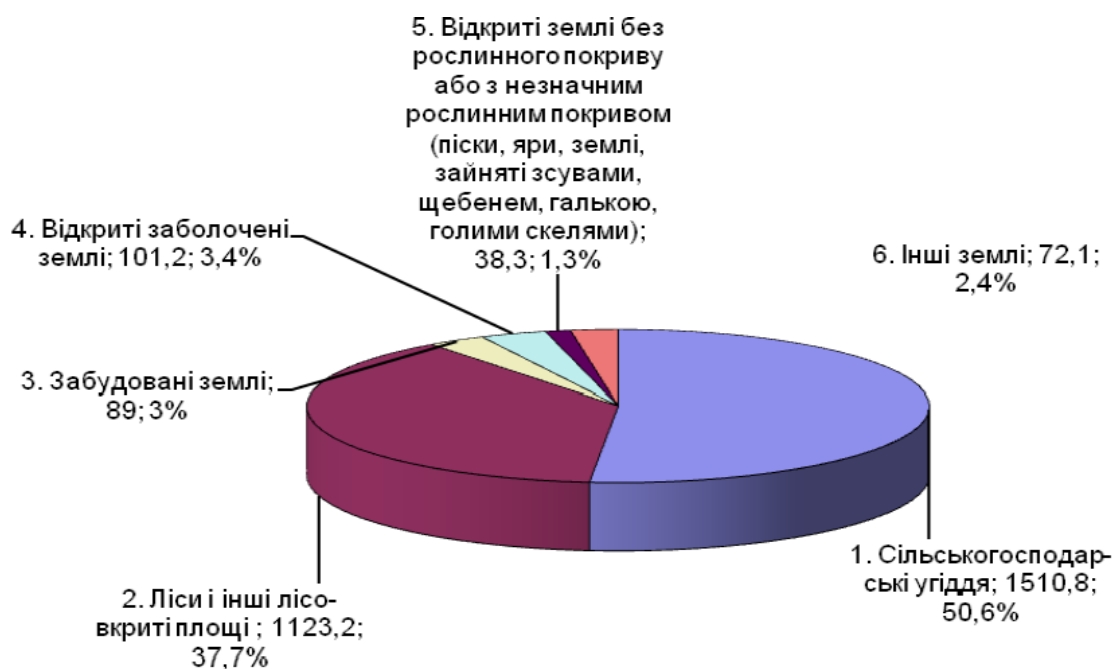

Рис. 2.2.1 Структура земельного фонду Житомирської області [20]

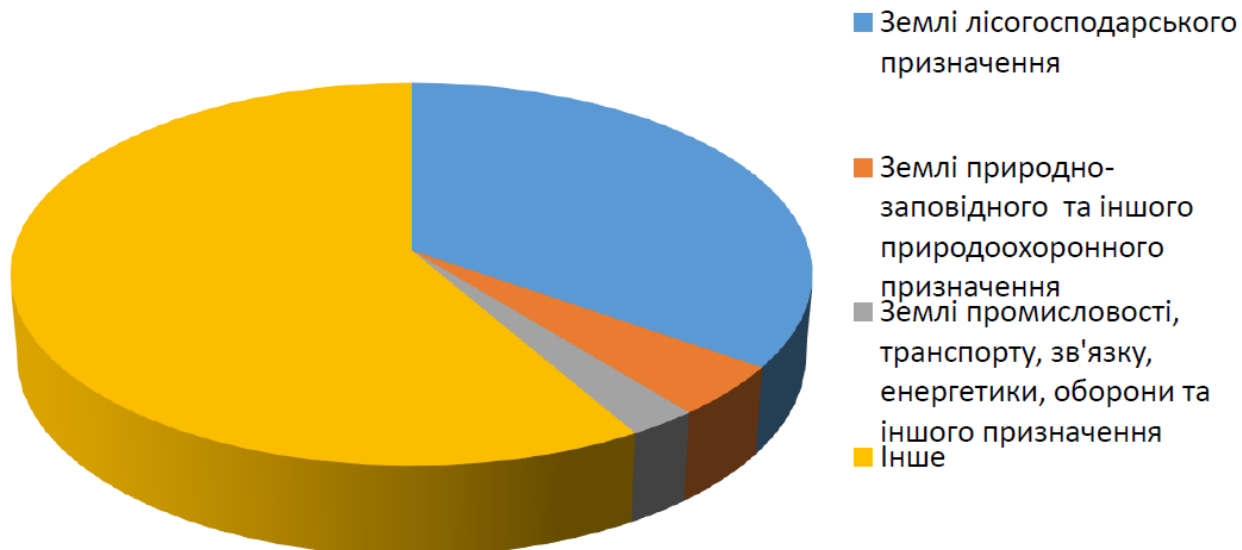

Рис. 2.2.2 Лісовий фонд Житомирської області в розрізі категорій земель Житомирської області у розрізі загальної площі [20]

Житомирського обласного управління лісового та мисливського господарства загальною площею 793200 га та дочірні підприємства

Житомирського обласного комунального агролісогосподарського підприємства «Житомироблагроліс» Житомирської обласної ради – 300259,8 га. Лісистість адміністративних районів Житомирщини широко варіює, змінюючись від 69,8 % в Олевському до 6,2 % у Брусилівському районі. В області переважають соснові ліси, які займають 59,1 % вкритої лісом площі. Дубові ліси займають 19,1 %, березові – 14,7 %, вільхові – 4,7 %, осикові – 0,9 %, інші – 1,5 %.

Станом на 01.01.2021 р. до складу природно-заповідного фонду Житомирської області входить 242 об'єкти загальною площею 138213,1724 га, з них загальнодержавного значення – 20 об'єктів загальною площею 57940,04 га та місцевого значення – 222 об'єкти загальною площею 80273,1324 га. Відсоток заповідності становить 4,6 %.

Природно-заповідний фонд області має таку структуру:

- природні заповідники – 2, площа – 50976,84 га;
- заказники загальнодержавного значення – 10, площа - 6757 га;
- заказники місцевого значення – 164, площа – 79932,6676 га;
- пам'ятки природи загальнодержавного значення – 2, площа – 51 га;
- пам'ятки природи місцевого значення – 37, площа - 96,89 га;
- ботанічні сади загальнодержавного значення – 1, площа – 35,4 га;
- дендрологічні парки місцевого значення – 3, площа – 14,9 га;
- парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення – 5, площа – 119,8 га;

парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення – 18, площа – 228,6748 га [20].

Лісовий заказник місцевого значення «Миропільський» оозташований у межах Романівського району Житомирської області, на північ від смт Миропіль. Заказник створено для збереження частини лісового масиву на правому березі річки Случ з цінними насадженнями дуба звичайного природного походження, частина з яких має статус генетичного резервату.

Територією протікають дві малих річки – Кам'янка та Фастівка. В заказнику переважає лісова рослинність, в основному дубові ліси 90-120-річного віку, а також вільхові ліси в заплавах річок. Ліси переважно природного походження.

Серед рідкісних видів рослин тут виявлено види з Червоної книги України: цибуля ведмежа, підсніжник білосніжний, лілія лісова, коручка чемерникоподібна, зозулинні сльози яйцеподібні, гніздівка звичайна, любка дволиста.

Із звірів поширені лисиця звичайна, куниця лісова, норка американська, борсук європейський, заєць сірий, бобер річковий, вивірка звичайна, вовчок горішковий, свиня дика, сарна європейська, іноді заходить лось звичайний. На заплавних луках в заплаві Кам'янки виявлений метелик мнемозина, занесений до Червоної книги України.

Ландшафтний заказник місцевого значення «Заплава пам'яті Небесної – розташований у межах Малинського району Житомирської області, на схід від села Любовичі. Статус присвоєно для збереження в природному стані частини заплави річки Тетерів – від річки до першої надзаплавної тераси. Особливою цінністю заказника є 14 старовікових дерев дуба звичайного, орієнтовного віку 300 років, заввишки 30-35 м, діаметром 1,2-1,6 м, а також популяція видів рослин, занесених до Червоної книги України: пальчатокорінник м'ясочервоний, пальчатокорінник травневий, любка дволиста. Також водяться види тварин і комах, занесені до Червоної книги України: орлан білохвостий, підорлик малий, махаон, вусач мускусний, красуня-діва.

Пам'ятку природи місцевого значення «Базарські в'язи» – ботанічна пам'ятка природи місцевого значення в Україні. Розташована на території Коростенського району Житомирської області, в селі Базар. Статус присвоєно для охорони та збереження 10 старовікових дерев в'яза гладкого, які зростають уздовж центральної вулиці села та у дворах місцевих жителів. Вік дерев — 180-200 років, висота – 26-30 метрів, діаметр – 80-120 см. Деревина мають значно більшу цінність, ніж старовікові дерева дуба звичайного. Вони не мають ознак

захворювання судинним мікозом, тому можуть використовуватись як генетичний матеріал.

Ландшафтний заказник місцевого значення «Зелена Лагуна» розташований на території Житомирського району Житомирської області, Брониківська об'єднана територіальна громада. Територія заказника представляє собою слабохвилясту рівнину річок Тні і Теньки з незначним коливанням висот і наявністю мікровпадин. Середня висота над рівнем моря становить 150 м. більшість території належить до водоохоронної зони. Пріоритетом охорони у заказнику є види рослин та тварин, занесені до Червоної книги України. Особливу цінність становлять рослинні угруповання, занесені до Зеленої книги України, а саме: формація латаття білого, формація латаття сніжно-білого, формація глечиків жовтих.

Пам'ятка природи місцевого значення «Урочище «Нивки» – гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення в Україні. Розташована на території Житомирського району Житомирської області, на північ від села Тарасівка. У ландшафтній структурі територія гідрологічної пам'ятки природи – це глибока мальовнича балка, тальвег якої досяг рівня ґрунтових вод. У підніжжі бортів балки з-під землі б'ють два природні джерела води, які облаштовані місцевим населенням. Вода в них якісна, питна, яку населення використовує для своїх потреб. Пріоритетом охорони пам'ятки природи є ландшафтний комплекс давньої балки, два природні джерела питної води та рослинність старого вільхового лісу.

Ботанічний заказник місцевого значення «Урочище «Пісковня» – об'єкт природно-заповідного фонду Житомирської області. Розташований у межах Романівського району Житомирської області, на південь від села Залужне. Статус надано для збереження частини лісового масиву з перевагою в деревостані сосни звичайної, осики, берези, а на зниженнях – вільхи чорної. Поширені рідкісні види рослин, занесені до Червоної книги України: еритроній собачий зуб, коручка чемерникоподібна, любка дволиста.

Лісовий заказник місцевого значення «Курчицький». Ландшафтна територія заказника представлена слабо хвилястою водороздільною ділянкою, зайнятою переважно старовіковими грабово-дубовими лісами. Пріоритетами охорони у заказнику є старовікові (140-150 років) грабово-дубові ліси трясуцковидноосокові та грабово-дубові ліси волосистоосокові типового флористичного складу та ценотичної будови, а також рідкісні види рослин, занесені у Червону книгу України (2009) р., зокрема, коручка морозниковидна, любка дволиста, гніздівка звичайна, булатка червона та лілія лісова; рідкісні рослинні угруповання, занесені у Зелену книгу України – звичайно-дубові ліси жовторододендронові; види птахів, що охороняються за Бернською конвенцією: з денних хижих птахів-канюк звичайний та яструб великий, а з нічних хижих птахів – сова вухата та сова сіра.

Заказник місцевого значення «Мицьківський» – гідрологічний заказник місцевого значення в Україні. Розташований у межах Звягельського району Житомирської області, на схід від смт Городниця. Статус присвоєно для збереження природного комплексу ділянки долини річки Мицьківка з дуже обводненим березово-вільховим та дубово-грабовим лісом [9].

Отже, туристично-рекреаційні ресурси Житомирської області є гідною основою для активного розвитку екологічного туризму та його інфраструктури на основі врахування регіональних особливостей. Раціональне та ефективне використання природно-рекреаційних ресурсів області надасть можливість значно збільшити прибутковість туристичних підприємств і, у свою чергу, сприятиме наповненню бюджету регіону.

У наступному розділі нами буде здійснено розробку спортивного туру по Житомирській області.

2.3 Розробка спортивного туру по Житомирській області

Ми пропонуємо водний тур «Каньони Полісся» по річках Тетерів і Кам'янки.

Похід на байдарках зажадає від вас максимум уваги, сміливості і навіть трохи божевілля. Це те пригода, в яке ви поринете з головою і отримаєте повний заряд адреналіну! Подумайте, може вам не вистачає саме цього?

Наш маршрут продуманий таким чином, щоб ви могли насолодитися мальовничою природою, відпочити в приємній компанії, познайомитися з водним туризмом, навчитися управляти байдаркою, під керівництвом досвідченого інструктора, відчуєте на собі могутність річки, яка несе вас вперед до незвіданого.

Сплав на байдарках, в колах любителів водного туризму і екстремального відпочинку, називається рафтинг. Це водний похід по річці з перешкодами різної складності. Сплав по річці має шість категорій складності, які залежать від порогів річки. Для кожної категорії є свої маршрути.

Хочемо зазначити, що сплав на байдарках під силу як дорослим, так і дітям. Це абсолютно безпечне дозвілля, тому що всі одягають плавальні жилети і плывуть під чіткими вказівками інструктора.

Якщо ви новачок і не разу не брали участь в сплавах на байдарках – не переживайте! Для цього вам не знадобляться спеціальні знання, наші інструктора проведуть інструктаж і навчать вас орудувати веслами на туристичних байдарках.

Обіцяємо, що свій перший похід на байдарках ви запам'ятаєте назавжди! І повернетесь до нас знову, адже відпочинок на байдарках - це прекрасний спосіб урізноманітнити дозвілля, підтримувати своє тіло у відмінній формі, а також зарядитися позитивними емоціями на найближчий тиждень.

1. Основні дані для проектування туру.

1.1. Тривалість туру – 3 дні, 2 ночі.

1.2. Розміщення – група даного туру буде розміщена у наметовому містечку у місцях зупинок.

1.3. Чисельність групи.

Чисельність групи туристів становить 10 осіб, вік не менше 16 років, сімейний стан різне, розрахований на людей із середнім рівнем доходу.

1.4. Супровід гідом.

Група забезпечена супроводом 2-х гідів-інструкторів впродовж походу.

1.5. Транспортне забезпечення.

До м. Житомир туристи добираються самостійно. За програмою даного туру, група є трансфер від готелю до місця походу і назад комфортабельним автобусом.

1.6. Склад турпаketу «Економ»: 3-х разове харчування передбачено у вартості туру у наметовому містечку та питна вода; місце в байдарці + весло; рятувальний жилет (за попередньою домовленістю); водонепроникний гермомешок для речей (2-3 на байдарку); групова аптечка, ремнабір; колективне групове спорядження (котли, вогнище, тент від дощу); столи та стільці; мангал + шампура або решітка (за попередньою домовленістю); консультації з підготовки до походу; вивіз спорядження на річку; збір і розбір байдарок; трансфер з та до м. Житомир.

1.7. Основна локація туру

Поліський регіон, одним з центрів якого є м. Житомир, характеризується густою сіткою річок. Із, більше ніж 200 річок, які протікають в області, 12 протікають через місто Житомир і його околиці: Тетерів, Гуйва, Гнилон'ять, Кам'янка, Лісова, Путятинка, Крошенка, Рудавка, Кокоричанка, тощо. Три з них, а саме: Тетерів, Кам'янка і Гнилоп'ять мають глибокі каньйони, вздовж яких можна проводити унікальні геологічні екскурсії.

Почнемо із річки Тетерів, яка тече довгим, довжиною 3360 м шириною до 120 м глибиною до 53 м каньйоном. В цьому місці річка Тетерів прориває зону окварцювання гранітів, яка проходить у смугі червоних гранітів,

шириною біля 1 км і межує з півдня і півночі з сірими житомирськими гранітами. В контактах сірих і червоних гранітів добре видно зони гнейсування і милонітизації. Зона окварцювання знаходиться на відстані 100 метрів від північного контакту і 500 метрів від південного. Здійснюючи пішохідну або екскурсію на човні вгору по течії річки Тетерів у смузі червоних гранітів, можна побачити середньо і грубозернисті різновиди червоного і рожевого кольору порфіровидної структури, що помежовані жилами пегматиту і апліту.

Окварцьовані граніти виходять у вигляді гранітної брекчії червоного, рожевого, рожево-жовтого та жовто-оранжевого кольору смугастої текстури. Розповідаючи про мінералогічний склад, доцільно згадати калі шпат, альбіт, кварц, біотит, вторинні слюди, епідот.

Із мінералів, які входять до складу гірської породи в невеликій кількості, відзначаємо циркон, флюорит, пірит, молібденіт, каситерит, ільменіт, магнетит. Із різновидностей кварцу, середня кількість якого в породі досягає 30-40 %, пізнавальне буде розглянути окремі кристали гірського кришталю. Під час геологічної екскурсії є хороша можливість розглянути декоративні гірські породи, зокрема чотири види гранітної брекчії: грубо і дрібноуламкову, роговикову або афанітову, яшмоподібну та крупнозернисту кварнову. Поруч з виходом гранітної брекчії на лівому березі річки Тетерів, біля Зарічанської греблі на пластах гнейсу можна розглянути червоний середньозернистий порфіровидний граніт, який покритий жилою пегматиту, в якому багато кристалів гранату чорного кольору.

Поряд з розповіддю про геологічну будову, оглядом чисельних різновидностей граніту, на який багата Житомирщина, під час екскурсії каньйоном річки Тетерів доцільно оглянути пам'ятники природи, прослухати легенди, які дійшли до нас із сивої давнини, дістати естетичну насолоду від мальовничих краєвидів, зробити короткий перепочинок.

Першим серед цілого ряду таких пам'ятників назвемо скелю «Голова

Чацького», що знаходиться на лівому березі річки Тетерів, висота якої над рівнем води 30 м, ширина до 120 м. За зовнішнім видом нагадує лицаря в латах. Згадки про цей пам'ятник природи можна знайти чи не в кожному путівнику по місту Житомир. Так, в XIX ст. енциклопедичний словник Ф. А. Брокгауза і І. А. Єфрона назвав скелю «Голова Чацького» одним із головних визначних місць губерньського міста. Скеля і справді схожа на голову людини. Без зусиль можна побачити широкий лоб, римський ніс, масивне підборіддя. Існує кілька цікавих легенд щодо назви скелі. За однією з них, Чацький був козаком полковником, який, тікаючи від ворогів, хотів перестрибнути через ущелину, але зірвався в річку. Віддаючи останню данину своєму отаману, козаки шаблями вирубали в скелі йому пам'ятник у вигляді голови.

Інша легенда розповідає про польського графа Чопського. Сотні років тому назад він жив у цих краях зі своєю молодого дружиною-красунею. Дізнавшись про її подружню зраду, граф розігнав свого коня і кинувся зі скелі. Після його смерті вершина скелі стала схожа на людську голову. Попри пізнавальну цінність цих легенд, можливість використовувати їх для патріотичного виховання, прищеплення загальнолюдських сімейних цінностей, більш вірогідно пояснюють походження назви скелі краєзнавці Н. В. Трипольський та Г. І. Осовський. Перший, зокрема, вважає, що скеля носить ім'я відомого всій Волині польського просвітителя Чацького. Осовський, на відміну від Н. В. Трипольського, вважає, що підставою для назви скелі послужила надзвичайна схожість вершини скелі з лобом і носом відомого вченого Тадеуша Чацького.

Іншим пам'ятником природи, який заслуговує на увагу, є скеля «Чотири брати», що розміщена на правому березі річки Тетерів на виході із каньйону. Висота її над рівнем воли до 40 метрів, ширина усіх чотирьох виступів 140 метрів. Легенда, яка пояснює походження назви цього пам'ятника природи, розповідає про події XIII ст. [28].

Саме годі населення України потерпало від монголоо-татарського іга.

Тоді на околиці Житомира проживала велика дружня сім'я, в якій було три брати і красуня сестра. Настільки гарною була дівчина, що хан вирішив забрати її з собою. Щоб врятувати сестру, братії осідлали коней і кинулися із сестрою тікати. Та погоня за ними була швидкою. Надії на порятунок не було. Тоді браги і сестра, бажаючи залишитись нескореними, стрибнули з високого берега в холодні води Тетерева. Скеля, з якої вони зірвалися, прийняла вигляд чотирьох стовпів, кожен з яких нагадував силует нескорених.

Не менш цікавими є екскурсії по каньйону річки Кам'янки. Для геологічної екскурсії хорошою наочністю будуть пегматитові граніти берегів каньйону, які разом з гранітами каньйону річки Тетерів складають єдину петрографічну провінцію. Переважаючими видами польового шпату на даній ділянці є мікроклін, ортоклаз, плагіоклаз. Переважаючою слюдою є біотит, рідше – мусковіт. Також тут знаходяться відслєння гнейсів з жилами пегматиту і сірого граніту. Біля самої річки знаходимо жилу апліту світлого відтінку, до складу якої входять, калієвий польовий шпат, кварц, мусковіт.

Із пам'ятників природи увагу туристів приверне скеля «Козак», яка має оригінальний зовнішній вигляд. Якщо її оглядати з підніжжя Замкової гори, перед очима виникає образ кам'яного велетня з націленим вдалечінь поглядом, в якому, в залежності від освітлення, можна прочитати і суворість, і радісний подив. Козак хмуриє широке гранітне чоло і уважно дивиться на протилежний берег річки Кам'янки, чи не повертаються з бойового походу його товариші, які з цього місця пішли боронити рідний край. Доповнити враження від мандрівки каньйонами річок Тетерів і Кам'янка можна, піднявшись вгору по річці Гнилоп'ять від місця її впадання в Тетерів.

Характерною особливістю цього району є збагачення гранітів такими кольоровими мінералами як біотит, апатит, рогова обманка, магнітний залізняк, рутил, флюорит, циркон і великий вміст плагіоклазів. Особливо цікавою є присутність магнітного залізняка в жилах пегматитових гранітів, що виділяє їх в окрему петрографічну провінцію.

Подивують різнобарвністю польові шпати: білий польовий шпат, кремовий, жовтий, сірий, рожевий, червоний, голубий, які можна побачити на лівому березі трохи вище скелі Ю. І. Крашевського, Біля цієї скелі доцільно провести бесіди про роль Юзефа Ігнаци Крашевського в історії міста Житомира. В залежності від віку, освіти, професійної підготовки екскурсантів теми таких бесід можуть бути: «Юзеф Ігнаци Крашевський – видатний польський письменник-публіцист XIX століття»; «Роль Ю. І. Крашевського в розвитку театрального мистецтва в м. Житомирі», «Ю. І. Крашевський – куратор Житомирської гімназії»; «Книгокористування та книговидання на Волині в XIX ст.»; «Вклад Ю. І. Крашевського в зближення різних класів польського суспільства між собою і з простим українським людом»; «Юзеф Крашевський і Софія Вороничева, як втілення сімейних цінностей»; «Екологічні мотиви в творчості Ю. І. Крашевського» тощо.

Навіть поверховий огляд мінеральних багатств та пам'ятників природи каньйонів Житомирських річок доводить необхідність подальшої розробки туристичних і екскурсійних маршрутів цими місцями. Багатючий наочний матеріал дає змогу побачити геологічне минуле і сьогодення району, відчутти подих антропогенного навантаження XXI ст., відродити Історичну пам'ять жителів міста, які ще 1125 років тому почали освоювати каньйони; молодому поколінню – знати, берегти і примножувати традиції і надбання житомирян, які уподобали цей район для процвітання і продовження свого роду, яке, попри кризові явища початку XXI ст., віримо, обов'язково прийде [28].

Продуктом діяльності туристичної фірми є туристична послуга чи товар, але переважно туристичні фірми пропонують на ринку комплексний продукт у вигляді турів. Це поїздка за певним маршрутом із комплексом послуг, які реалізуються як єдиний пакет. Найпростіший пакет (package-tour) включає щонайменше два елементи туристичного обслуговування: розміщення та харчування або транспортування й розміщення. Класичний пакет включає чотири елементи: розміщення й харчування за певним планом,

транспортування та зустріч-проводи (трансфер і доставка багажу). Але потреби рекреаційної діяльності людини у подорожі не можна задовольнити наданням їй найпростішого пакету основних туристичних послуг. Люди, подорожуючи, як правило, переслідують певну мету (бізнес, відпочинок, пізнання тощо). Туристична фірма може сприяти її досягненню, пропонуючи відповідне програмне обслуговування. Програмне обслуговування – це надання певного, нормативно вивіреного набору послуг, який гарантує змістовну рекреаційну діяльність людини згідно з метою подорожі та її потребами. Програма обслуговування туристів у водному турі «Каньони Полісся» наведена у табл. 2.3.1.

Таблиця 2.3.1

Програма туру «Каньони Полісся» [складено авторкою]

День	Дні та локації походу
1	2
1-й день	
8.00	Виїзд із м. Житомир на мікроавтобусі
9.00-10.00	Прибуття на річку Тетерів, підготовка байдарок до сплаву, інструктаж. Сніданок
10.00-13.00	Початок походу. Пливемо за маршрутом
13.00-14.00	Зупинка на обід. Купаємось, засмагаємо
14.00-18.00	Продовження походу
18.00-19.00	Зупинка на нічліг
19.00-23.00	Встановлення табору, приготування вечері, відпочинок, риболовля
23.00-08.00	Відбій
2-й день	
8.00-10.00	Підйом, приготування сніданку, збирання табору
10.00-13.00	Початок походу
13.00-14.00	Зупинка на обід
14.00-18.00	Продовження походу по річці Кам'янка
18.00-19.00	Зупинка на нічліг
19.00-23.00	Встановлення табору, приготування вечері, відпочинок, риболовля
23.00-8.00	Відбій
3-й день	
8.00-10.00	Підйом, приготування сніданку, збирання табору
10.00-13.00	Вихід на маршрут
13.00-14.00	Зупинка на обід. Купаємось і засмагаємо
14.00-17.00	Продовження походу
17.00-18.00	Закінчення сплаву

Продовж. табл. 2.3.1

1	2
18.00-19.00	Підготовка до від'їзду
19.00-21.00	Виїзд до м. Житомир мікроавтобусом
21.00	Прибуття до м. Житомир

3.2. Калькуляція туру (табл. 2.3.2).

Таблиця 2.3.2

Калькуляція туру «Каньони Полісся» [розроблено авторкою]

№ з/п	Найменування витрат	Ціна, грн	Кількість	Формула	Загальна сума, грн
1	Трансфер	3500	-	-	3500
2	Прокат обладнання	250	10 осіб, 3 доби	$В_0 = \text{Ціна одного комплекту обладнання} * \text{Кількість осіб} * \text{Кількість днів}$	7500
3	Харчування на групу	12000	1	-	10000
4	Заробітна плата супроводжуючого провідника-механіка	600	3 дні, 2 особи	$В_3 = \text{Денна ставка} * \text{Кількість днів роботи} * \text{Кількість гідів}$	3600
5	Накладні витрати	-	10 %	$В_н = (п1 + п2 + п3 + п4) * 10\% / 100\%$	1710
6	Страховання туристів від нещасних випадків на транспорті	40 грн турист/день	група 10 осіб	$В_с = \text{Вартість 1 доби} * \text{Кількість діб} * \text{кількість туристів}$	800
7	Прибуток	-	20 %	$\text{Ціна} = 20\%/100\% * (п1 + п2 + п3 + п4 + п5 + п6)$	3920
8	Загальна вартість туру	-	-	$В_{тз} = п1 + п2 + п3 + п4 + п5 + п6 + п7$	23530
9	Ціна путівки на 1 особу	-	група 10 осіб	$\text{Цп} = В_{тз} / \text{Кількість осіб}$	2353

Отже, вартість 1 путівки складе 2353 грн.

До наведено у табл. 2.3.1 варто зазначити, що до вартості путівки не входить: у вартість не входить: трансфер на річку і назад до м. Житомир; індивідуальне меню (за домовленістю).

Необхідне спорядження:

– обов'язкове спорядження: головний убір від сонця – кепка, бафф, панама; взуття для стоянки (кросівки, черевики), взуття для сплаву, сорочка

(довгий рукав для захисту від сонця), вітрівка або куртка, штани, шорти, светр або кофта, спідня білизна, футболка, купальник / плавки, шкарпетки – 1-2 пари;

– особисте спорядження: фляга для води, посуд: миска, ложка, чашка (найкраще з метала або пластика), засіб від комарів і кліщів, крем від засмаги, дощовик, сонцезахисні окуляри, особиста аптечка (ліки ті, які вам потрібні чи ви знаєте що можуть знадобитися), гігієнічна помада, предмети гігієни, документи заховані в герметичний пакет;

– рекомендоване спорядження: будівельні рукавички, зволожуючий крем для рук і особи, мокрі серветки.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Основними чинниками привабливості для туристів туристсько-рекреаційних ресурсів Житомирщини є природа, клімат, мистецтво, історія, архітектура, релігія. Розвиток туризму на їх основі гарантує у майбутньому збереження рекреаційного потенціалу, сприяє вирішенню соціальних та економічних проблем регіону завдяки створенню нових робочих місць, збільшенню фінансових надходжень у місцеві бюджети, а також сприяє розвитку культури та відтворенню втрачених народних традицій. Проте туристичні ресурси регіону використовуються неефективно. Серед мінусів та явних проблем розвитку туризму на Житомирщині можна виділити такі:

- низька конкурентоспроможність туристських послуг, порівняно з іншими регіонами; брак кваліфікованих спеціалістів, залучених у діяльність із надання туристичних послуг;
- стан доріг та покриття, розмітки, маркування туристичних маршрутів, навігаційних елементів; майже відсутня реклама внутрішнього туризму;
- відсутність коштів для реконструкції визначних пам'яток історії та архітектурного мистецтва, а залучення інвестицій гальмується через неврегульовану нормативно-законодавчу базу країни;
- обмеженість даних про історико-культурні пам'ятки області, що обумовлено вузькою інтерпретацією туризму та малою інформацією про різноманіття туристичних послуг.

Сучасний розвиток спортивного туризму, його перетворення в суспільно-значимий соціально-економічний феномен обумовлює особливу актуальність проблем ефективної організації туристичної діяльності й використання туристичних ресурсів. Стратегічна мета розвитку спортивного туризму в Житомирській області складається: у створенні

конкурентоспроможного на внутрішньому ринку туристичного продукту, здатного з максимальною повнотою задовольнити потреби населення України; розширенні внутрішнього спортивного туризму й постійного росту в'їзного спортивного туризму; у забезпеченні на цій основі комплексного розвитку туристичних центрів і курортних місцевостей; збереженні й відтворенні природного середовища. Зокрема, водно-спортивний туризм специфічний вид рекреаційної діяльності головною формою якої є похід подорож по водній поверхні (річках, озерах та ін. які мають відповідати певним характеристикам з використанням різних видів плавзасобів без мотору спрямований на активний відпочинок фізично підготовлених людей.

Таким чином, за результатами проведеного дослідження рекомендовано у повоєнному відновленні сфери туризму в регіонах Україні опиратись на підтримку національних та міжнародних організацій шляхом розробки та реалізації різноманітних програм та проєктів. Розробляючи план повоєнного відновлення сфери туризму в регіонах Україні доцільно також розглядати досвід інших країн у відновленні цієї сфери, яка також постраждала через воєнні дії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов В. В. Спортивний туризм: підруч. / В. В. Абрамов. – Харків: ХНАМГ, 2011. – 367 с.
2. Байдар Ю. І. Організація та методика проведення лижного туризму методичний посібник / Ю. І. Байдар, Л. С. Зубрицький, В. М. Стефанишин, О. М. Стефанишин, Ю. Г. Любіжанін. – Львів: ЛДУФК, 2005. – 32 с.
3. Бейдик О. О. Словник-довідник з географії туризму, рекреації та рекреаційної географії / О. О. Бейдик. – К.: Палітра, 1997. – 130 с.
4. Блистів Т. В. Теорія і практика туристичних походів: навч. посіб. / Т. В. Блистів, І. І. Горбацьо, О. В. Нужний. – Львів: НВФ «Українські технології», 2006. – 132 с.
5. Богатов А. О. Організація спортивно-оздоровчого туризму. Навчальний посібник / А. О. Богатов. – Одеса.: ПНПУ ім. К.Д. Ушинського, 2013. – 114 с.
6. Бондаренко І. Г. Стан та проблеми розвитку водного туризму / І. Г. Бондаренко, О. В. Бондаренко // Основи спортивного туризму в рекреаційній діяльності. – 2016. – Вип. 1. – С. 37-41.
7. Булашев А. Я. Спортивний туризм: підручник / А. Я. Булашев – Харків: ХДАФК, 2004. – 388с.
8. Булашев О. Я. Теорія і методика спортивного туризму : навч. посіб для студентів першого курсу (за кредитно-модульною системою) / О. Я. Булашев. – Харків : ХДАФК, 2007. – 230 с.
9. Вікіпедія. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/>
10. Волкова І. І. Розвиток спортивно-оздоровчого туризму в Україні / І. І. Волкова, Г. О. Кондакова // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка.

Країнознавство. Туризм. – 2014. – № 1144. – Вип. 3 (1). – С. 151-157.

11. Гавришко С. Г. Географія розвитку спортивного туризму / С. Г. Гавришко, Ф. В. Мороз // Наука майбутнього: збірник наукових праць студентів, аспірантів та молодих вчених / гол. ред. В. В. Гоблик. – Мукачево: МДУ, 2019. – Вип. 1 (3). – С. 191-199.

12. Ганопольський В. І. Структурно-функціональна модель туризму: питання змісту та спортивно-туристичної діяльності / В. І. Ганопольський // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди»: наук. теор. зб., спец. вип. – Переяслав-Хмельницький: СПД Шумейко С.С., 2005. – С. 6-20.

13. Головне управління статистики у Житомирській області / Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zt.ukrstat.gov.ua/>

14. Грабовський Ю. А. Спортивний туризм: навчальний посібник / Ю. А. Грабовський, О. В. Скалій, Т. В. Скалій. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. – 304 с.

15. Дем'янчук О. Методи та засоби підготовки в спортивному туризмі / О. Дем'янчук, І. Єрко, І. Войтович, А. Єрко, В. Войтович, М. Мордик // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. – 2019. – № 3. – С. 43-47.

16. Державна служба статистики України / Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

17. Дехтяр В. Д. Основи оздоровчо-спортивного туризму: навч. посіб. / В. Д. Дехтяр. – К.: Науковий світ, 2003. – 203 с.

18. Дмитрук О. Ю. Спортивно-оздоровчий туризм : навч. посіб. / О. Ю. Дмитрук, Ю. В. Щур. – 2-ге вид., перероб та допов. – К.: Альтерпрес, 2008. – 280 с.

19. Дубогай О. Д. Методика фізичного виховання студентів спеціальної медичної групи: навч. посіб. / О. Д. Дубогай, А. В. Цьось, М. В. Євтушок. – Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 276 с.

20. Екологічний паспорт Житомирської області 2021 р. / Житомирська обласна державна адміністрація. Управління екології та природних ресурсів – Житомир, 2021. – 135 с.

21. Єрко А. В. Конструктивно-географічні засади організації спортивно-оздоровчого туризму Волинської області: автореф. дис. ... к-та географ. наук: 11.00.11; ВНУ ім. Л. Українки / А. В. Єрко. – Луцьк, 2021. – 20 с.

22. Єрко А. Поняття спортивно-оздоровчого туризму та його характерні риси / А. Єрко // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – 2013. – № 6 (255). – С. 184-187.

23. Іванова Л. О. Маркетингові та соціальні орієнтири розвитку ринку спортивного туризму / Л. О. Іванова, О. М. Вовчанська // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2019. – № 5. – С. 121-125.

24. Ковешніков В. С. Спортивний туризм: стан та перспективи розвитку / В. С. Ковешніков, К. А. Драмарецька // Географія та туризм. – 2018. – Вип. 46. – С. 19-29.

25. Козинець В. М. Безпека життєдіяльності у сфері туризму: навч. посіб. / В. М. Козинець. – К: Кондор, 2006. – 576 с.

26. Колотуха О. В. Геопросторова організація спортивного туризму: монографія / О. В. Колотуха. – Кіровоград: ФОП Александрова М. В., 2015. – 448 с.

27. Колотуха О. В. Формування тезаурусу географії спортивного туризму / О. В. Колотуха // Географія та туризм. – 2018. – Вип. 45. – С. 3-14.

28. Корбут Г. О. Екскурсії річковими каньйонами міста Житомира / Г. О. Корбут, А. П. Вискушенко, М. С. Памірський, В. П. Шуст // Велика Волинь. – Вип. 43. – С. 54-55.

29. Литвинчук О. М. Здоров'я збереження студентської молоді засобами туристичних послуг / О. М. Литвинчук // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. – 2015. –

Вип. 1. – С. 120-126.

30. Литвинчук О. М. Сутність оздоровчо-спортивного туризму як шлях збереження здоров'я студентської молоді / О. М. Литвинчук // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – 2014. – №1. – С. 384-395.

31. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / О. О. Любіцева. – К. : Альтерпрес, 2002. – 436 с.

32. Мазурець Р. Р. Сутність оздоровчо-спортивного туризму як шлях збереження здоров'я дітей та юнацтва / Р. Р. Мазурець, А. С. Филоненко // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Туристичний та готельно-ресторанний бізнес: світовий досвід та перспективи розвитку для України» (м. Одеса, 10 квітня 2019 р.). – Одеса: ОНЕУ, 2019. – С. 287-289.

33. Масляк П. О. Рекреаційна географія: навчальний посібник / П. О. Масляк. – К.: Знання, 2008. – 343 с.

34. Милько І. Стратегічні напрями розвитку спортивного туризму в Карпатах в умовах нестабільності / І. Милько, О. Нагорнова, С. Ожема // Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2022. – № 2. – С. 108-117.

35. Міська цільова програма «Програма розвитку туризму Житомирської міської об'єднаної територіальної громади на 2022-2024 роки». – Житомир, 2022. – 17 с.

36. Організація та методика оздоровчої фізичної культури і рекреаційного туризму: навчальний посібник / О.М. Жданова та ін. – Луцьк: Вежа, 2000. – 248 с.

37. Петранівський В. Л. Туристичне краєзнавство : навч. посіб. / В. Л. Петранівський, М. Й. Рутинський ; за ред. проф. Ф. Д. Заставного. – К. : Знання, 2006. – 550 с.

38. Петрова А. А. Теоретико-методичні засади спортивного туризму у підготовці майбутніх фахівців / А. А. Петрова // Наукові записки. Серія:

Педагогічні науки. – 2021. – Вип. 194. – С. 218-222.

39. Підлужняк О. І. Вплив занять туризмом студентів вищих навчальних закладів на формування здорового способу життя / О. І. Підлужняк, І. А. Шемчак // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2010. – № 1 (3). – С. 421-428.

40. Поліщук В. В. Спортивний туризм: навч.-метод. посібник / В. В. Поліщук. – Переяслав-Хмельницький: ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди, 2014. – 294 с.

41. Пономарьова М. С. Розвиток сучасного спорту та фізичного виховання як передумова здорового способу життя / М. С. Пономарьова, М. М. Басюк, К. М. Трегуб // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 5. – С. 10.

42. Про курорти: Закон України від 05.10.2000 р. № 2026-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

43. Про оздоровлення та відпочинок дітей: Закон України від 04.09.2008 р. № 375-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/375-17>.

44. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

45. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 р. № 2465-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>.

46. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

47. Рутинський М. Й. Географія туризму України: навч.-метод, посіб. / М. Й. Рутинський. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 160 с.

48. Скавронська І. В. Теоретичні основи дослідження спортивного туризму / І. В. Скавронська // Економічний простір. – 2010. – № 39. – С. 92-98.

49. Спортивний туризм у системі фізичного виховання студентів економічних вузів. Навчально-методичний посібник для викладачів вищих навчальних закладів, студентів різної форми навчання / укл.: М. І. Зуєнко, В. П. Лєдок. – Черкаси: ЧІБС УБС НБУ, 2012. – 165 с.

50. Спортивні види туризму: навч. посібник / уклад. Т. І. Лясота. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2019. – 181 с.

51. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-p>.

52. Телєтов О. С. Маркетинг спортивного туризму / О. С. Телєтов, В. І. Карпець // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2015. – № 1. – С. 56-72.

53. Тимошенко Л. О. Спортивний туризм: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту: у 2 ч. / Л. О. Тимошенко, К. В. Лабарткава. – Львів: ЛДУФК, 2012. – Ч. 1. – 150 с.

54. Тимошенко Л. О. Спортивний туризм: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту: у 2 ч. / Л. О. Тимошенко, К. В. Лабарткава. – Львів: ЛДУФК, 2014. – Ч. 2. – 176 с.

55. Туристсько-спортивний словник-довідник. / Авт.-упор. О. В. Колотуха. – К.: ФСТУ, 2017. – 144 с.

56. Федорченко В. К. Туристський словник-довідник / В. К. Федорченко, І. М. Мініч. – К.: Дніпро, 2000. – 160 с.

57. Філіпов З. І. Спортивний туризм. Організація і методика спортивно-туристичної роботи: навч. посіб. / З. І. Філіпов. – Дрогобич: Коло, 2010. – 344 с.

58. Фокін С. П. Проблеми термінологічного апарату спортивного туризму / С. П. Фокін, Ю. А. Манько // Актуальні проблеми країнознавчої науки. Матеріали II Міжнар. Наук.-практ. Інтернет-конференції. – Луцьк:

Вежа Друк, 2015. – С. 108-112.

59. Фокін С. П. Спортивний туризм: навч.-метод. посіб. / С. П. Фокін. – К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. – 140 с.

60. Фрей Л. В. Історія розвитку самодіяльного спортивно-оздоровчого туризму в Україні / Л. В. Фрей // Гуманітарний вісник. Сер. Історичні науки. – 2014. – Вип. 4 (1). – С. 69-77.

61. Шахова М. Ю. Поняття та види спортивного туризму / М. Ю. Шахова; наук. кер. О. В. Шикіна // Туристичний та готельно-ресторанний бізнес: світовий досвід та перспективи розвитку для України: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та вчених, Одеса, 10 квіт. 2019 р. / Одес. нац. екон. ун-т. – Одеса, 2019. – С. 368-371.

62. Щур Ю. В. Спортивно-оздоровчий туризм: навчальний посібник / Ю. В. Щур, О. Ю. Дмитрук. – К. : Альтерпрес, 2003. – С. 137-138.

63. Ua.Igotoworld [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.igotoworld.com/>

64. World Sport Tourism Show [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.wst-show.com/en/sport-tourism>